

ՍԻՈՆ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ԳԱՅՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐԱՅԱՆԷՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏԻՐԻՐԻՐԵԱՆ

ԿՈՐ
 ԵՐԶԱՆ

1955

ԽԶ.
 ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
 Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երես
— Ս. Յարութեան Տանարի նորոգութեան հարցը (Բ)		65
ԿՐՅԱԿԱՆ		
— Մեծ պահք	ԶԱԽԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ.	69
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Ինքնեղբորին (Բ, Գ եւ Դ)	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	72
— Դեղին, դեղին ծաղիկներ	ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ	73
— * *	ՔԱԶԻԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ	73
— Զանգակներ	ԶԱԽԷՆ Վ. Զ.	74
ԳՐԱԿԱՆ		
— Յակոբ Պարոնեան (1)	Յ. ՅՇԱԿԱՆ	75
ՊԱՏՄԱՆ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Պապ Արշակունցի (7)	ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ	79
ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ		
— Առաջնորդելու արուեստը (2)	Ա. Մ.	84
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— (Խել) Յովնանեա Թլուրանցի (4)	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	87
ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ		
— Սան Ֆրանսիսկոյէն դեպի Սիսնի (2)	ԱՍՈՂԻԿ Ծ. ՎՐԻ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ	91
Յ. Օսական եւ Համապատկեր Արեւմտ. Գրականութեան	ԶԱԽԷՆ ՎՐԻ.	94
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Հեռագիրներ		95
— Եկեղեցականք — Բեմականք		95
— Պատեօմականք		96

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան բաժնեգիրն է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1955

≡ Մ Ա Ր Տ ≡

ԹԻԻ 3

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Բ.

Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան առիթով, առանց նպատակ ունենալու Սիւնի այս էջերուն մէջ քրիստոնէական այս մեծ Սրբավայրին պատմականը ընելու, անհրաժեշտ կը նկատենք ընդհանուր զիծերով ուրուագրել քանի մը մեծ իրողութիւններ՝ որոնք Սրբավայրին ծագման, շինութեան և դարաւոր կեանքին զլխաւոր փուլերը կը կազմեն:

Քրիստոսի Յարութենէն և քրիստոնեայ համայնքի կազմութենէն և դարացումէն մինչև Մեծն Կոստանդիանոս, որու կայսրութեան շրջանին կը զուգադիպի Ս. Յարութեան Տաճարի հիմնարկութիւնը, Երուսաղէմը մագնիսական Սրբավայրն էր բոլոր քրիստոնեաներու համար: Ըստ Յերոնիմոսի, «մեր Տիրոջ Համբարձումէն մինչև այսօր երկար պիտի ըլլար թուել անունները այն եպիսկոպոսներուն, մարտիրոսներուն, եկեղեցւոյ վարդապետներուն, որոնք եկան Երուսաղէմ՝ կարծելով թէ թերի պիտի ըլլար իրենց հաւատքն ու զիտութիւնը և անկատար՝ իրենց առաքինութիւնը, եթէ երկրպագած չըլլային Քրիստոսի այն վայրերուն մէջ՝ ուր Աւետարանի լոյսը սկսաւ տարածուիլ Խաչին վրայէն...»: Եւսերիոս, Յերոնիմոսէն շուրջ դար մը առաջ, իր Տոյցք Աւետարանականք գիրքին մէջ կը յայտնէ թէ բոլոր եպիսկոպոսները աշխարհի ամէն կողմերէն կ'երթային Պաղեստին՝ մեծաբելու համար Տիրոջ Համբարձումը Զիթենեաց լեռան վրայ: Ուխտաւորական այս ոգին մէկ կողմէն, մեր Տիրոջ Տնօրինական վայրերու աւանդութեան անխափան շարունակութիւնը միւս կողմէն, Երուսաղէմը պիտի վերածէին Սրբազան Մայրաքաղաքի մը, քրիստոնեայ բոլոր սերունդներուն համար, մեր Տիրոջ Յարութենէն սկսեալ:

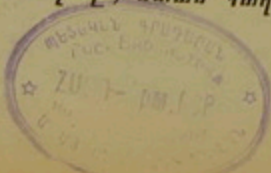
Միլանի հրովարտակով (313) ազատութիւն տրուեցաւ եկեղեցիին և իրեն վերադարձուեցան իր բոլոր ինչքերը: 324ին Կոստանդիանոս Կայսրը կը

գրէր Եւսեբիոս Կեսարացիին՝ որ պաշտամունքի հին վայրերը նորոգելու և նորերը շինելու մասին հրահանգներ տալ կղերական դասուն: Յաջորդ տարին, Երուսաղէմի Ս. Մակար Եպիսկոպոսը նիկիոյ ժողովին մէջ կը հանդիպէր Մեծն Կոստանդիանոսի և արտօնութիւն կը ստանար անկէ՝ Աղբիւնոսի օրով ծածկելու հոգեւէն մաքրել Գողգոթան և Ս. Գերեզմանը: Այնպէս որ երբ տարի մը վերջ Կոստանդիանոսի մայրը՝ Զեղինէն Պաղեստին եկաւ, սկսած էին արդէն պեղումները, եւ յաջորդաբար կարճ ժամանակուան ընթացքին, երևան պիտի հանուէին Ս. Գերեզմանը, Գողգոթայի ժայռը և Յիսուսի ճշմարիտ Խաչափայտը:

Անմիջապէս որ Յիսուսի Գերեզմանը երևան եկաւ, Կայսրը զրեց Մակար Հայրապետին և չնորհաւորեց զինքը այս բարեբաստիկ զիւտին համար, հաղորդելով նոյն ատեն թէ ինքը հրահանգած էր արդէն իր փոխ-ատենակալին և Պաղեստինի կառավարիչին, յիշեալ Սրբափայրին վրայ շինուելիք յիշատակարանի մասին: Քիչ յետոյ Կայսեր կողմէն Երուսաղէմ կը հասնէին Ձենորիոս ու Եւստաքէոս ճարտարապետները ու կը ձեռնարկէին շինել Ս. Գերեզմանը ծածկող զմբէթայարկ շէնքը: Կոստանդիանոսի նախաձեռնութեան շնորհիւ և ձեռամբ իր մօր՝ Զեղինէի կառուցուեցան նոյնպէս ուրիշ երկու Կաթողիկէներ, մէկը Բեթղեհէմի Ծննդեան Այրիկ վրայ և միւսը Զիթենեաց լեռը՝ Ելէոնայի Այրիկ վրայ: Այդ շինութիւնները զրեթէ աւարտած էին երբ 333ին անանուն ուխտաւոր մը Պորտոյէն Երուսաղէմ այցելեց:

Ժամանակի ընթացքին ուրիշ կայսրուհիներ, իշխաններ և իշխանուհիներ շարունակեցին այցելութեան գալ Երուսաղէմ և եկեղեցիներով, վանքերով, հիւանդանոցներով ու հիւրանոցներով զարդարել Ս. Քաղաքը: Մատապա զիւրին մէջ 1897ին դառնաւ է եկեղեցիի մը յատակը կազմող խճանկար քարտէս մը, Զ. դարէն, որ կը ներկայացնէ Պաղեստինի աշխարհացոյցը: Սոյն քարտէսին վրայ կ'երևին քաղաքին զլխաւոր մուտքերը, բոլոր Սրբափայրերը, մասնաւորաբար Ս. Յարութեան Տաճարը, իր զաւիթներով, երեք դռններով և զմբէթով, որ կը հովանաւորէր շիրիմը: Երուսաղէմը Դ. Ե. և Զ. դարերուն վերածուած էր մասնատուփի մը, ոչ միայն շնորհիւ իր եկեղեցիներուն, վանքերուն, հիւրանոցներուն և հիւանդանոցներուն, ինչպէս նաև իր նկատմամբ զգացուած բարեպաշտութեան, որ Ս. Քաղաք կ'առաջնորդէր ամէն տարի ուխտաւորներու կարաւաններ, այլ մանաւանդ քաղաքը մեծ ժամադրափայլն էր արևելքի վաճառականութեան: Ս. Յարութեան նաւակատեաց տօնի հանդէսներուն առթիւ կարաւաններ հոն կը հասնէին, Փոքր Ասիայէն, Պարսկաստանէն, Հայաստանէն, Արաբիայէն, Ափրիկէէն: Հոն կը վաճառուէին Տիւրքոսի ասուին, Եթովպիոյ փղոսկրը՝ ոսկին, զմրուխտ ու խունկերը Հնդկաստանի, Չինաստանի մետաքսը: Արևելքի վաճառականներու կողքին կ'երևէին ֆրանկ վաճառորդներ, Մարսէլէն, Աուրնէն, Նարպոնէն, որոնք կուգային վաճառել «Բրովանսի ձէթը» որ աւելի ազնիւ կը նկատուէր քան արևելքինը, և զինին ու երկաթը:

614ին, Պարսից Խոսրով Բ.ի առաջնորդութեամբ պարսիկներ զրաւելին վերջ Սիւրիան, Կապադովկիան և Դամասկոսը, մտան Պաղեստին, պաշարեցին

երուսաղէմը և զրաւելէն վերջ, քանդեցին եկեղեցիները, կոտորեցին բնակչութիւնը և կողոպտեցին քաղաքը: Խոսքով վերապրողներու մէջէն բազմաթիւ արհեստաւորներ զերի առաւ, ինչպէս նաև Զաքարիա Պատրիարքը և Քրիստոսի ճշմարիտ Խաչափայտը:

Հերակլէս Կայսրը 630ին Պարսիկներէն ետ ստացաւ Խաչափայտը իբրև նուէր և անձամբ բերաւ Երուսաղէմ ու յանձնեց զայն Զաքարիայի յաջորդ Մոգեստոս Պատրիարքին, որ լծուած էր Ս. Տեղերը նորոգելու գործին: Մոգեստոս վերստին նորոգեց Ս. Յարութեան Տաճարը: Անոր շինարարական աշխատանքները շարունակուեցան իր յաջորդին՝ Սոփրոնիոս Պատրիարքին կողմէ:

637ին Երուսաղէմ մտան Արաբները, Ամրու գորավարին առաջնորդութեամբ: Սոփրոնիոս Պատրիարք նախ դիմադրեց, բայց երբ համոզուեցաւ թէ կարելի չէ որևէ օգնութիւն ակնկալել Բիւզանդիոնէն, քաղաքին տիրանալու հրաւիրեց Օմար Խալիֆան, որուն մեղմ բնաւորութեան ծանօթ էր ինքը արդէն: Օմար 638ին Երուսաղէմ եկաւ և բանակեցաւ Զիթնեաց լեռան վրայ, ու հոն դաշինք կնքեց Սոփրոնիոս Պատրիարքին հետ: Այդ դաշինքին համաձայն ապահովութիւն կը տրուէր բնակիչներու կեանքին, ինչքին ու եկեղեցիներուն: Իսկ զինուորներն ու պաշտօնեաները ազատ պիտի ըլլային անցնելու սահմանէն անդին՝ դէպի Բիւզանդական երկիրները: Օմար Սոփրոնիոսի ընկերացած՝ աղօթեց Ս. Յարութեան Մատուռին աստիճաններուն վրայ, ապա զնաց աչքէ անցընելու Տաճարի սարահարթը ու ափսոսելով, կ'ըսեն, խորհրդաւոր շարժումով մը քիչ մը հող լեցուց իր կրկնոցին մէջ ու անձամբ տարաւ ու թափեց ըլուրի գառիթափէն վար: Այսպէս Իսլամը տիրեց Երուսաղէմի 638ին, իսկ Սոփրոնիոս Պատրիարքը յաջորդ տարին վախճանեցաւ սրտի ցաւէն:

Բաւական ժամանակ, հակառակ Մահմետականներու զօրացման Ս. Երկրի մէջ, խաղաղութիւնը շարունակուեցաւ: Ֆրանկ կայսրերու և Պաղտատի խալիֆաներու բարեկամական յարաբերութիւններն այ իրենց բարերար դերը ունեցան անշուշտ: Սակայն 1009ին, Երուսաղէմի մէջ մահմետականներն ու քրիստոնեաները նոր ընդհարումներ ունեցան, վասնզի մահմետականները չէին կրնար հանդուրժել որ քրիստոնեաները գերակշիռ ազդեցութիւն մը ունենային Ս. Երկրին մէջ: Այդ գերակշռութեան վերջ տրուեցաւ Հաքիմ Խալիֆային օրով, թագակիր յիմար մը որ, 1010ին, կործանեց Ս. Յարութեան Տաճարը և քանդեց ու մզկիթի վերածեց ուրիշ շատ մը եկեղեցիներ:

Համեմատաբար խաղաղ շրջան մը յաջորդեց այս փոթորիկին, և Բիւզանդիոնի կայսրերը, Բասիլ Բ., Կոստանդին Բ., Միքայէլ Գ., Կոստանդին Թ., Կոստանդին Ժ., Պաղեստինի վրայ ունեցան տեսակ մը պաշտպանութիւն՝ յար և նման Կարօլոսի պաշտպանութեան: Այս շրջանին (1027-1048) այսինքն Կոստանդին Թ. և Մանուիլոս մականունանալ Կոստանդին Ժ. օրով վերաշինուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարը՝ բացի մատուռէն: Արևմտեան իշխաններու շարունակուող նուիրատուութիւններու չնորհիւ Լատինական հաստատութիւն-

ներով կը ճշխանար Ս. Քաղաքը: Յոյները, միւս կողմէն, որոնց թիւն ու անտեսական ոյժը 1054էն սկսած էր նուազիլ, զրդեցին Բիւզանդիոնի կայսրերը՝ որ դժուարութիւններ յարուցանեն արևմուտքի ուխտաւորներուն դէմ: Հակառակ սակայն Բիւզանդիոնի կողմէն 1054էն առդին յարուցուած դժուարութեանց արևմուտքի ուխտաւորութիւնը նոր ոգևորութիւն և թափ կը ստանար, երբեմն մինչև 12.000ի հասնող ստուար խումբերով: Արևմտեան ազգերը այսպէս պիտի ընտելանային Պապեստինի ճամբաներուն, մինչ միւս կողմէ ուխտաւորներու շնորհիւ ստեղծուած այս մշտտեալ յարաբերութիւնը պիտի աւելցնէր արևմտեան քրիստոնէութեան մէջ Ս. Գերեզմանի նկատմամբ տարուէ տարի աւելի մեծցող խանդավառութիւն մը: Այս կերպով արդէն կը պատրաստուէր Խաչակիրներու շարժումը, վերջ տալու համար իսլամական տիրապետութեան, որուն դէմ անգոր եղած էր Բիւզանդիոնը:

Երբ Խաչակիրները 1099ին զրաւեցին Երուսաղէմը, Ս. Գերեզմանի եկեղեցիին շուրջ եղած բոլոր գատ Սրբավայրերը, մէջն ըլլալով Գողգոթայի եկեղեցին, միացուցին իրարու մէկ տանիքի ներքե անոր տալով մօտաւորապէս իր այժմու կառոյցը և 1149ին կատարուեցաւ իր օծման նաւակադրութիւնը:

1244ին Թաթարական արշաւանք մը անգամ մը ևս կործանեց իր հրապոյրներէն և բնակիչներէն մեծապէս տուժած Երուսաղէմը: Քիչ յետոյ Սուրբ Քաղաք կը հասնէր նաև իրենց մէկ զաշնակիցը, հայոց Հեթում թագաւորը, որ զրաւեց քրիստոնեաներու վստահութիւնը ու ամբողջ 15 օրեր մեծահանգէս պաշտամունքներ կատարել տուաւ Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ: Մոնղոլներու խանը՝ նոյնիսկ Հեթումին նուիրեց Երուսաղէմը իր շրջականներով: Ապստոս սակայն, որ շատ կարճատե պիտի ըլլար այս զրաւումը:

1545ին, Ս. Յարութեան զանգակատան աշտարակը փաստուեցաւ երկրաշարժէն, և զմբէթը ինկաւ ու քանդեց մէկ մասը եկեղեցիին: 1779ին նորոգուեցան թէ Ս. Յարութեան և թէ Գերեզմանի զմբէթները: 1808 Հոկտ. 12ի զիշերը այրեցաւ Ս. Գերեզմանի զմբէթը և փաստուեցան Գերեզմանի Մատրան մարմարեայ յատակն ու պատերը: Յոյները արտօնութիւն ստացան Սուլթան Մահմուտ Բ.էն և նորոգեցին եկեղեցին: Յոյները այս զործը վստահեցան միջակ ճարտարապետի մը, աւելի ճիշդ որմնադրի մը՝ որ անգիտակցօրէն կամ զիտակցաբար սրբեց ինչ որ կը փնար Խաչակիրներէն, մէջն ըլլալով Լատին թագաւորներու գերեզմանները և Ս. Գերեզմանին վրայ շինեց այժմու անճաշակ և անոճ զմբէթը: Երեսն հոյսպէս Տաճարին զմբէթը որ յիսուն տարիներէ ի վեր փլշելու վտանգի ներքե է: 1863ին ամրացումներ եղան յիշեալ զմբէթին վրայ, մասնակցութեամբ Ֆրանսայի, Ռուսիոյ և Թուրքիոյ:

1927ի երկրաշարժը ծանրօրէն փասեց եկեղեցւոյ կառոյցին: Առաջը առնելու համար հաւանական վիճակումի մը երկաթեայ մոյթեր գետեղուեցան բոլոր փնասուած կէտերուն շուրջ, իսկ 1930ին նորոգուեցաւ Քաթոլիքոնի զմբէթը որ ծանր շինուած ըլլալուն համար կը ճնշէ ամբողջ կառոյցին վրայ:

ԿՐԹՆԵԿԵՆ

Մ Ե Մ Պ Ա Հ Ք

«Մի հազայի վասն թղթոց ձերոց՝ զինչ ուսիցեի կամ զինչ ըմպիցեի. եւ մի՛ վասն թղթոց ձերոց՝ թէ զինչ ազանիցեի. քիչ ապաքեմ թղի առաւել է քան զկերակուր, եւ մարմնի՝ քան զմանդեմ»։ (ՄԱՏԹ. Զ. 25)։

Առաջին ակնարկով՝ մեր Տիրոջ այս խոսքերը ճշմարտագանցական ըլլալ կը թուին. վասնզի ըլլալով մարդկային էակներ՝ բոլորս ալ ունինք համապատասխան բնական պահանջքներ որոնք պարտինք լիացնել։ Որքան ալ մարդը յընդհանուրն բարձրանայ իր զարգացումի ճամբուն վրայ և նուաճէ նորանոր բարձունքներ, տակաւին հակամէտ է մտիկ ընելու իր կարգ մը բնազդներուն, որոնք գոյութիւն ունին իր էութեան ամենէն խորունկ ընդերքներուն մէջ. այսպէս է ինքնապահպանման բնազդը, սիրոյ բնազդը, անօթութեան բնազդը և ուրիշ բազմաթիւ բնազդներ. և սակայն եթէ մարդը ունի իր անտեղիտալի պահանջքները որոնք կը յառաջագային բնազդներու մեր մէջ ձայն բարձրացնելէն, ունի նաեւ իր անմիտելի բանականութիւնը որ կը վարէ զինք իբր բանաւոր էակ և հանապազ կը զգացնէ աստուածային շունչին ներկայութիւնը իրմէ ներս և Անոր պատկերին դրօշմը հոգիներուն վրայ։

«Մի հոգայք վասն ոգւոց ձերոց՝ թէ զինչ ուտիցէք»։ Քրիստոսի այս խոսքերուն առաջին ակնարկով մը ճշմարտագանցական ըլլալը յառաջ կուգայ այն երևոյթէն մահաւանդ որ կ'ապրինք ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր մտածումներու և գաղափարներու մեծ յեղաշրջում կ'արձանագրեն մարդիկ ամէն օր։ Հետամուտ են նորութիւններու, միշտ յառաջդիմութեան պիտակին ներքեւ։ Ինչ որ կ'ընեն և կ'իրագործեն որեւէ մարդիկ վրայ, ընկերային, բարոյական, գիտական կամ իմացական, կ'ընեն ի փառս յառաջդիմութեան։ Քրիստոսի ուսուցումը սակայն յակիտեանական ճշմարտութիւնը բերաւ մեզի։ «Յառաջդիմութիւնը» պատրանք մըն է բանին լայնագոյն առումով, pathos մը զոր

ստեղծած է մարդկութիւնը, անոր յատկով աչքերը և անտեսելով ուրիշ ամէն բան, անանդութիւն, բարոյական, և մինչև իսկ կրօն։

Պատրանք մը՝ նախ անոր համար որ այսօրուան քաղաքակրթի ժողովուրդներ և լուսաւորութեան ռահվիրաներ զատորոշում մը չեն ըներ մշակոյթին և քաղաքակրթութեան միջև որոնք ըստ երևոյթի շատ մօտ են իրարու, շփոթուելու աստիճան, բայց ըստ էութեան ներհակ իրարու և հակասական։

Մշակոյթը ողկեան իրողութիւն մըն է զոր մարդիկ կ'իրագործեն միշտ կրօնական միջոցաւոր մը և կրօնական հայեցողութիւններու մէջ։ Անկիւ ծնունդն է կրօնական սրբազան խորհրդաւորութեան, mysticisme-ի։ Այսպէս էր պարագան նախաքրիստոնէական յոյն մշակոյթին զոր հոգմէական կայսերապաշտութիւնը իր աշխարհայնութեամբ և փառքի մտասեւեռումով քանդեց տեղի տալով մեծածաւալ պատերազմներու, հաւաքական նախնիներու և արիւննայի տառապանքի։ Այսպէս էր պարագան խաչակար Ալեքսանդրիան, այսպէս էր պարագան Եւրոպայի մէջ հանձնարային ծընունդներուն, — Պէթհոլէնի, Վալնէրի, Բանդի, Հէկէլի և այլոց որոնց ձայնը և գործը խեղդուեցաւ, տակաւ երեւան եկող գերման կայսերապաշտական ձգտումներէն։

Մշակոյթը որ կը յայտնէ ինքզինքը Գեղեցիկ Զեյ մէջ, սերտօրէն առնչութիւն ունի կրօնքին և պաշտամունքին հետ։ Նախապատմական շրջաններէն ի վեր մարդիկ կը յայտնեն իրենց կրօնական զգացումները զանոնք արձանացնելով և սեւեռելով նիւթին վրայ։ Ի՞նչն ու արարողութիւնը անհրաժեշտ ազգականներ են, վասնզի եկեղեցական խորհուրդներն ալ արտաքին իրենց ձեականութեամբ կ'անդրադառնան հոգիին վրայ, հոն հոսեցնելով աստուածային շնորհը։

Քաղաքակրթութիւնը կը ձգտի բարօր կեանք մը ապահովել մարդոց՝ ա'յս աշխարհի վրայ և իրեն զլիսաւոր միջոց ունի ճարտարարուեստը զոր մեծ թափով յառաջ կը տարուի 19րդ դարու սկիզբէն ի վեր։ Քաղաքակրթութիւնը սակայն հակառակ է կրօնական խորունկ ապրումին, հայեցումին, այն զլիսաւոր պատճառով որ նախ՝ կը հաւատայ «մեծագոր և ամենագոր» նիւթին,

որ ժամանակաւոր է այս աշխարհի մէջ, և հակամէտ փճանալու և կորսուելու: Մարդը արդի աշխարհի մէջ կը ձգտի գուցէ նիւթին միջոցաւ հասնիլ գերմարդուն... Հազարաւոր տարիներ առաջ Բաբելոնի մէջ, Շինաարի դաշտին վրայ աշտարակ մը կը բարձրացնէին... Մինչև հիմա երազ մըն է ատիկա, առանց հաշուելու թէ արարած մը միշտ փոքր է Արարիչէն, ինչպէս պարունակեալ մը պարունակողէն և երբեք չի կրնար անդրանցնիլ զայն:

Ճարտարարուեստի դարուն սկիզբը երբ մարդիկ հնարեցին շողեկառքը, գոհ էին և ուրախ. ատեն մը ետք չի գոհացան և չի բաւականացան, հնարուեցաւ ինքնաշարժը, որ՝ թէև աւելի արագ, բայց զետեաքաւ էր տակաւին. կ'ուզէին թռչիլ, սլանալ, պատռելով անսահման կապոյտին ծոցը. կը թռնէին հիմա և կը շինեն շէնքեր որոնք աւելի բարձր ըլլան հարկւրաւոր յարկերով Բաբելոնի Աշտարակէն, իրենց զագաթները մխրճելու համար ամպածրար անհունին մէջ: Տակաւի՛ն, Երկիր մոլորակը նեղ կու գայ, կ'ուզեն գտնել նո՛ր մոլորակներ... Գաղափարթութեան մէջ, նիւթն է, երկաթն է, մեքենան է որ կը պաշտօնի և ոչ թէ Աստուած: Մեքենան արդի աշխարհին մէջ ամէն բան է և գերազոյն արժէք. այն որ հնարուած և շինուած էր մարդոց բարիքին համար, հիմա գործադուրկներու բանակ մը կը ձգէ փողոցը, անխնամ և կարօտ: Մարդը կ'ամբարէ, առանց անդրադառնալու Յիսուսի գեղեցիկ խօսքին. — «Մի՛ հոգայք ընդ ոգւոյ թէ զինչ ուտիցէք և մի՛ ընդ մարմնոյ թէ զինչ զգենուցուք, զի ոգի առաւել է քան զկերակուր, և մարմին՝ քան զհանդերձ: Արդարեւ ոգին առաւել է քան մարմինը:

Աւետարանին մեծատունը կ'ամբարէր և իր շտեմարանները կ'ընդլայնէր առանց երբեք մտածելու իր հոգիին և մեղքերուն մասին, ու նոյն գիշերն իսկ Աստուած ըսաւ անոր. — «Անմիտ, յայտ գիշերի զօգիդ ի քէն ի բաց պահանջիցեն, իսկ զոր պատրաստեցիր՝ ո՛ւմ լինիցի, որ գանձէ անձին, և ոչ յԱստուած մեծանայցէ» (Ղուկ. ԺԲ. 20-21):

Տեսնողներ, մարդարէներ, կրօնական առաջնորդներ, ոգիով լեցուն մարդիկ էին որոնք կ'արհամարհէին մարմինն ու անոր

պէս պէս կարիքները, ցանկութիւնները: Մովսէս (Ելից ԼԳ. 28), Դաւիթ (Բ. Թագ. Ա. 12), Եղիա (Գ. Թագ. ԺԺ. 8), Եսայի, Յովհ. Մկրտիչ, Նոյնիսկ Յիսուս (Մատթ. Գ. 2), պահեցին կամ ծով բռնեցին, այդ ձեռով լեցուելու համար կրօնական ներշնչումով, ոգեպէս յաղթելու համար մարմնին և անոր ցանկութիւններուն:

Մեծ մտածողներ կ'ըսեն թէ մշակոյթը յաւիտենական է որովհետեւ ոգի մը ծնունդն է, կրօնական ապրումին ներքեւ կը ծաղկի: Ազգերը կ'իրականացնեն մշակոյթ մը վառ զի կուտան ինչ որ ունին լաւագոյն իրրն ոգի և կրօնական ներգոր ապրում ու ձրգտում: Փիտիաս և Փրաքսիթէլ, Հոմերոս և Վիրգիլիոս, Տանթէ և Միքէլ Անժ, Շէքսպիր և Միլտոն, Հիւկո և Լամառթին անմահն և յաւիտենական: մինչ՝ Աղէքսանդր, Կեսարներ, Նափօլէօն, Հիթլէր կը մնան պատմութեան էջերուն մէջ իբրեւ երբեմն զազան և երբեմն մեծ ոճրագործներ...:

Ամէն ոք քաղաքական նոր և տաղնապալի իրադարձութիւններէ, զալիք հաւանական նոր աղէտէն կը տուայտին. գիտութիւնը նոր գէնքեր կը շինէ, որոնք մարդկային պատմութեան մէջ աննախընթաց աւերներ կրնան գործել: Պետութիւնները կ'ամբարեն: Մարդկային հոգին խաղա խաղաղութիւնը կորսնցուցած կը թուի ըլլալ: Բայց ազնիւ և բարի, առաքինի և գեղեցիկ գործերը խաղաղութեան մէջ միայն կրնան տեղի ունենալ և «ուր Հոգի Տեսնի, անդ և խաղաղութիւն» (Բ. Կորնթ. Գ. 17): Այնքան ատեն որ մարդիկ հեռու կենան Աստուծմէ, չանդրադառնան իրենց մեղքերուն, աւելի և աւելի պիտի տառապին և գիտութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը կործանարար ուժեր պիտի ըլլան դարերու ստեղծած մշակոյթը քանդելու համար:

Կ'ըսեն թէ քաղաքակրթութիւնը ապագայապաշտ է, մինչ մշակոյթը յաւիտենական: Բոլոր քաղաքակրթութիւնները պատմութեան ընթացքին հասած են որոշ բարձրութեան մը և յետոյ սկսած անկման և այսօր լոկ կը յիշուին: Մենք իրաւամբ Սուրբ կը կոչենք Ս. Մեսրոպը որ հիմը դրաւ մեր մշակոյթին: Քրիստոսով սկզբնաւորուած, առաքեալներէն քարոզուած, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչով լուսաւորուած մեր Եկեղեցին էր որ զմեզ մղեց ստեղծելու մեր մշակոյթը:

ինչ որ ունեցինք թանկագին իրեր և մեր մշակութիւն և հողիւն ծնունդը հաւատարմապէս, բնծայարեւելեցինք դայն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցիին: Մագաղաթեայ դէմքերով հայրապետներ և վարդապետներ, մագաղաթի վրայ ամենէն նուրբ արուեստը իրագործեցին իրենց գեղեցիկ նուաճումները նուիրելով Գերագոյն Գեղեցիկին, որմէ փոքրիկ լով ունեցին իրենք միայն: Մեր ճարտարապետները ամենէն առաջ շինեցին մեր եկեղեցիները, անոնց կաթողիկէներուն մէջ սլացնելով հայ հողիւն պաշտամունքին խոյանքը, ամենէն դժուար ժամանակներուն մէջ իսկ: Մեր մայրերն ու քոյրերը բերին իրենց ասեղնագործութիւններն ու վարձագործները ծածկելու համար և զարդարելու Աստուծոյ Տան խորանները: Նկարիչները իրենց հանձարները ի սպաս դրին զարդարելու որմերը մեր Տաճարներուն: Այսպէ՛ս հետագայ քաղաքականապէս դժբախտ և ցաւոտ դարերուն վրայ Լոյսը միշտ փառաբանելու համար աղօթեց Ս. Գր. Նարեկացին: Ս. Ներսէս Ծնորհալին իր բանին ոյժով տարփողեց Բանը որ եր ի սկզբանէ: Ուր որ գացինք խմբովին, հայրենիքէն ներս թէ դուրս, մեր առաջին գործը եղաւ շինել մեր եկեղեցին և մեր դպրոցը՝ յառաջացնելու մեր մշակոյթը որ ծառայել է մեր Աստուծոյն . . . : Բան մը կայ սակայն հիմա փոխուող, արդէն իսկ փոխուած: Անդրադարձ մը մեր հողիններուն՝ վերահասու պիտի ընէ մեզ հոն երևան եկող անստուգութեան և տագնապին որ չարիքն է, ներմուծումն է արդի բարքերու և սովորութիւններու, իմա՛ արդի քաղաքակրթութեան, որուն շողշողուն տեսքէն խաբուած, ափերով կը հաւաքենք անկէ: Փրփու՛ր կը հաւաքենք . . . : Չենք թափանցեր խորքին առնելու համար անհրաժեշտն ու էականը: Արտաքին երեւոյթ, երբեմն պատկեր, և երբեմն ձև է միայն ատրկա: Անհրաժեշտ է որ պայծառանայ մեր հողին, կարենալ տեսնելու համար հոն գոյացող նորորինակ խաւերը մեզ-

քերուն և ոչ-հայեցի, ոչ-սղեկան, ոչ-կրօնական իրողութիւնները. և այս՝ թօթափելով աշխարհայնութիւնը, հրաժարելով պահ մը մարմնական պիտոյքներէն որոնք կրնան զիտակցելու մղել զմեզ, վասնզի ողի առաւել է քան զկեանքիւր եւ զնաւորեմ . . . : Հայց. մեր Ս. Եկեղեցին է որ Սրբազան Հայրապետներու տնօրինմամբ կը հրահանգէ պահել 40 օրեր շարունակ, պատրաստուելու համար քրիստոնէութեան և մեր հաւատքին ամենէն նշանակալից տօնը զիմաւորելու, Քրիստոսի հրաշափառ Յարութեան՝ որ զմեզ ազատագրեց մահկանացու ըլլալու գերութենէն:

Իրաւամբ կ'ըսուի յաճախ թէ երբ ազգովին մեզի հաց պակսեցաւ, մենք չմեռանք. երբ դանազան պիտոյքներ պակսեցան, չմեռանք. երբ ամբողջ մեր երկիրը ափին ափին մը մենէ, մենք դարձեալ չմեռանք. բայց երբ պակսեցաւ և երբ պակսի մեզի կրօնական ապրումն ու ներշնչումը, մենք կը մեռնինք. որովհետեւ անիկա մեզի համար մթնոլորտ մըն է ուր աղատօրէն կը շնչենք և երբ չունենանք ազատ և անհրաժեշտ օդը . . . կը դատապարտուինք մահուան:

Ս. Եկեղեցին կը հրաւիրէ մեզ անդրադառնալու այս իրողութեան, խորհրդածութեամբ և զգոնութեամբ սրբելու այն մեղքերը որոնք կամայ կամ ակամայ գործածենք ժամանակին մէջ: Անդրադառնալով և ճշմարտապէս զգնալով կրնանք սրբուիլ մեր մեղքերէն ըլլալու համար ճշմարիտ որդիները մեր երկնաւոր Հօր, վասնզի կը պատգամէ Քրիստոս. — «եղբուրք կատարեալք որպէս երկնաւոր Հայրն ձեր կատարեալ է»: Այսպէսով կրնանք իր ճշմարիտ գաւակները ըլլալ: Եւ եթէ գաւակներ ենք «ապա ուրեմն ժառանգք, ժառանգք Աստուծոյ և փառացն Քրիստոսի» (Հոովմ. Ը. 17):

ԶԱՒԼԵՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ.

Ք Ն Զ Ն Ե Գ Ո Ի Թ Թ Ի Ն

Բ

Պուսսային հետ, Լաօ-Յէին, չինաստանցի Կոմկուկիտսին
Հետ օրէնքներ յօրինեցի, Բարոզեցիմ մենք միասին:

Սովրասին հետ զըրպարտեցայ, զըրպարտեցի զայն անտարբեր,
Թէ՛ մասուցի քէ՛ խըմեցի քոյնի բաժակը մահաբեր:

Նագովընցի Յիսուսին հետ քափառեցայ, Բարոզեցի,
Անոր հետ քէ՛ խաչ բարձրացայ, քէ՛ զԱյն խաչին բեւեռեցի:

Արաբական անապատի մարգարէին հետ տեղավար,
Ես Ալլանին պատգամները տարածեցի բարձրաբարբառ:

Դ

Սարոյկներու վրայ ելեր եմ, ողջակիզուեր հազար անգամ,
Հազար անգամ զենուեր եմ ես, եղբ եմ ես արիւնաբաժ:

Մոխիրներէն ծլեր նորէն, վերնձիւղեր իբրեւ կընիւն,
Վերադարձեր կեանքին կըրկին, աւանդական որպէս քրոջուն:

Տառապանքի ծովէն անցեր ու վերջապէս հասեր եմ հոս,
Մերք ունեցեր Հաւասքը դեկ ու Տեսիլքը ինծի փառոս,

Մերք խաւարին մէջ անսահման ուզեր եմ ա՛լ վերջ տալ կեանքին,
Մերք աղբուր եմ աստիճան յոյսի շող մը պաղատագին:

Ե

Դուրեանին հետ, բոց «Տրսունջ»ով ես Աստուծոյ սիրտն եմ խոցեր,
Տէրեանին հետ, մեղմ եւ անուշ, հեկեկացեր ու հեծեծեր:

Եղիային հետ, խենթ կարօտով, ես տենչացեր եմ Նիրվանան,
Եւ անոր հետ, պարանէ մը առկախեր եմ կեանքը ունայն:

Հիմա դարձեալ հոս եմ անա ու կը դիտեմ շուրջըս նորէն,
Ու կը նայիմ անցած համբուս անծայրածիր, այս կատարէն:

Կը մրտաձեմ՝ բիրտ ձեւերուս որոնք առի անցած համբուս
Ու վիճակիս՝ բոցերուն մէջ, ցուրտին՝ մութին՝ ուղեկորոյս:

Կը մրտաձեմ ես ձեւերուն որ դեռ առնեմ պիտի անվերջ,
Մինչեւ հասնիմ օր մը Իրէն բոլոր ձեւերս զրոյնեմ Իր մէջ:

(Վ. Երջ)

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԵՂԻՆ, ՊԵՂԻՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Նայումսճին մէջ մարդերուն՝ դեղին, դեղին ծաղիկներ
Բացին քերքերն իրենց լայն, անհրապոյր, քունածէս:
Նախանձն աւիշ՝ բարձրացաւ հոգիներէն անոնց մօտ,
Եւ ապրեցուց, պանեց քաւմ միշտ ծաղիկներն այդ անբոյր:

Ջերմութեան մէջ ու լոյսին ներքեւ ուման՝ արեւին,
Ամօթահար կոյսերու պէս բօցնեցան զաղսնօրէն.
Եղան նաեւ ուրիշներ արմատախիլ՝ երբ քամին
Փչեց առողջ շունչն իր զով՝ բարձունքներու կատարէն:

Դեղին, դեղին ծաղիկներ, նետուած երբեմըն փունջ փունջ,
Յաղթանակին դէմ հպարտ՝ գեղեցկութեան արձանին,
Ու չորցած հոն՝ առաքուր, պատուանդանին անոր շուրջ:

Ու ծաղիկներ չակաւին համբաներուն վրայ փառքի,
Բաժակներով շրջուած, կեանքէն դատարկ ու զգեղ,
Պարտութեան վրէժ զերդ՝ ծլած ցաւի գիշեր մը այնեղ:

Կակաչներու քով՝ անձայն մեռնող դեղին ծաղիկներ:

Վ.Ա.ՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ

Ժայռերի ծերպին լինէիր շուշան,
Ես էլ մի գետակ ձորերի միջին.
Արեւը այրէր քերքերդ շուշան,
Կարօտ մնայիր ջրերիս կանչին:

Դու ժայռի ծերպին բօցնէիր լոփկ,
Դու սիրոյ ցոյի կարօտ իմ շուշան.
Իսկ ես ձորերից հառաչէի մեղմիկ,
Ա՛խ, իրգուր, ի գուր ափիս չբուսար:

ԳԱԶԻԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ձ Ա Ն Գ Ա Ն Ն Ե Ր

Խաղաղութեան մէջ իրիկուան, զանգակներու ձայնն է միայն.
Որոնք զրուարք զանգիւններով միջոցին մէջ կը քրքրուան.
Չանգակասան բարձունքին մէջ երգն ու աղօթքն արժարածայն
Ընդհան՝ ընդհան՝ սարածուելով, կը մեղմանան ու կ'անուշանան:

×

Չանգակներու բերանէն լայն, փրքող ամէն մէկ կանչ սակայն
Այլ մ'է խինդի, ու հոսանքին ճակ կ'ողողուի, քրիստոնեայ
Ամէն հոգի, սառած պատառ մը աղօթքի որ միջոցին
Մէջ կը յածի, կը քանձառնայ ու վեհիմաստ կը քառանայ...:

×

Չանգակներու լայն բերանէն՝ պրկուած իբրեւ աղեղ անգէն
Անձակուող այդ ձայներն անուշ ու արտառուչ բառեր են սուրբ,
Կ'երբան հըպիլ իբրեւ քիրախ, մեղմովն իրենց սպառազէն
Հազարաւոր հոգիներու, հոն հոսելու պատգամն հասու:

×

Խաղաղութեան մէջ իրիկուան, զանգակներու ձայնն է միայն.
Կը ղօղանջէն երկարօրէն, լուրքեան մէջ այս անսահման
Կ'առասանա՛ն համեղ մ'ինչպէս եւ մտերիմ յուշերու պէս
Կ'անցնին օրէս. զղա՛յ, հոգիդ հիւանդ է գուն գիտակ իսկ չես...:

×

Խաղաղութեան մէջ իրիկուան, զանգակներու ձայնն է միայն...

ՉԱՆԿՆ Գ. Զ.

ԿՐԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ(*)

(1843 — 1891)

•

ՊէՊԻ ԻՐԱՊԱՇՏՆԵՐԸ խուճար բարե-
րարող ու արեւմտահայ գրականու-
թեան մէջ սեռի մը վրայ տիրական
հռահուներ իրագործող բացառիկ մարդ
մըն էր էտիրնէցի այս պարզուկ սոմարա-
կալը, որուն հողքը կէս դարով ծանրացած
ըլլալուն հակառակ, ճշմարիտ մագնիս մըն
է մեր արժէքներով մտահոգ ամէն աշխա-
տաւորի։ Օրինակ մը մեծութեան։ Խորհրդ-
դանի մը աշխատանքի։ Արձան մը ան-
սահման թշուառութեան։ Ու առակ մը ուր
միտքին ու հոգիին կշիռը ըլլար ինքզինքը
լարգարած։ Ոչ մուսաներ ունէր, ասոնց
դարպասը օսկեղօծելու, ոչ ալ պատրանք-
ներ, ասոնցմով ինքզինքը շուրջառելու։
Իր հանդէսները — աշխատարանները — ի-
րին պէս անկայուն, թշուառ։ Իր գիրքերը,
բալիւնները հարստացնելու սահմանուած,
բայց իրեն արժող՝ տունին հացը ու զաւ-
կներուն անբաւարար սնունդ որպէսզի ի-
րենց ծիրումը երկարածգէ ազգային հի-
ւանդանոցի պատասպարաններուն մէջ։ Հան-
ձա՞ր։ Բացառիկ տաղա՞նդ։ Մեծ գրագէ՞տ։
Գործածեցէք որը որ կ'ընտրէք սա պիտակ-
ներէն իր անունին հետ։ Սխալ մը պիտի
լինէիք։ Ու լայնցուցէք ձեր սիրտը, մա-
նուանդ միտքը, ինծի հետ խոստովանելու
որ միայն Պարոնեան մը տուած ըլլալը բաւ
է արեւմտահայ գրականութիւնը ազատա-
գրելու, արձակելու իր մեղադրանքներուն
մեծագոյն մթերքէն։ Դրէք Նոստրէլը (Ա-
լիւան) տասներկուերորդ դարուն։ Ըսել
կ'ուզեմ Շնորհալիի ոտանաւորները բերէք

տասներկուերորդ դարուն։ Բառեր միայն
կ'ըլլաք տեղափոխած։ Հայ ժողովուրդը կը
պակսի երկու գործողութեանց ալ ետին։
Բայց փոխադրեցէք Պարոնեանի գործը,
գարձեալ, տասներկուերորդ դարուն։ Ըսել
կ'ուզեմ Մագիստրոսի և Սարկաւազի ար-
ձակներուն տեղ դրէք իրաւ մարդու մը
ապրումները։ Այսօր, նման հրաշքի մը գի-
նով, դուք կ'ունենայիք մեր ժողովուրդը։
Յ. Պարոնեան, առանց գրագէտ մը ըլլա-
լու, արեւմտահայ գրականութեան բոլոր
քանքարաւոր մշակներուն հաւասար չափով
մը բարիքն է ըրած մեր ժողովուրդին։ —
բարիքը զայն, այդ ժողովուրդը, գեթ իր
հիմնական քանի մը երեսներուն վրայ, վրե-
նապէս սեւեռած ըլլալու։ Հիմա ձեզ կը
հրաւիրեմ որ փորձէք սա մտածումը ձեր
ուզած ունէ արեւմտահայ գրագէտի վառ-
տակին վրայ։ Պիտի զգաք տարազին մե-
ծափառ ճնշումը ձեր գնահատութիւնը հար-
ուածող։ Յուզիչ գեղեցկութիւն ու յուզիչ
արժանիք։ Ահա Յ. Պարոնեանը։

Իր պարզագոյն կերպարանքին տակ
այսպէս զրուած սեղան, Պարոնեան, նման
իր գլծէ մարդոց շատերուն, նոյն ատեն
հեղինակն է մէկէ աւելի հէքեաթներու ու-
րոնք հաւանաբար բան մը կ'արտայայտեն
գրողին ինչպէս իր ընթերցողներու մտա-
յնութեան։ Իր փառքէն անցնող մօտ երեք
քառորդ դարը գրական իրողութիւն մը ա-
ւելորդ անգամ մըն ալ կը յանձնէ մեր ու-
շագրութեան, — ըստ որուն՝ մենք կը քա-
ւենք մեր համբաւը գրեթէ միշտ, երբեմն
տգգունելով, երբեմն հիմնովին ուրացուե-
լով։ Չեմ կարծեր որ յիսուն տարի վերջը
սա օրերէն՝ Ալիշանի մը, Մամուրեանի մը,
Ծերենցի մը, Պէրպէրեանի մը, Թէրզեանի
մը փառքերը վերադառնան իրենց հասցե-
ներուն։ Բայց երուխանի մը համար, Թըլ-
կատինցիին համար վերափառք մը մտածելի
արդարութիւն մըն է։ Պարոնեան ութսու-
նական թուականներուն մեծատարած գե-
ղեցկութիւն մըն է, արեւմտահայ ողջմտու-
թեան առաքեալը, հայ ժողովուրդին պար-
զուկ առաքինութեանց գումարը։ Պարոն-
եան այդ թուականէն քառորդ դար վերջը
յիշատակ մըն է, նոր հեգնողներու աւելի
արդիական արդիւնքին ընդմէջէն գրեթէ
կորսնցուցած իր փայլը։ 1920ին արեւելա-

(*) Համապատասխան Ռ. Հատորը (Կրտսեր Ռո-
մանթիւն) — Թերզեան, Սէրքեան, Անէմեան, Պէր-
պէրեան — իւր ընթացիկէ ետք, այժմ մեր յար-
գիւն ընթերցողներուն կը ներկայացնենք հատ-
ուած մը **Պէպի Իրապաշտներ** հատորին ամենէն
յատկանշական անձին և մեր գրականութեան
հանձարեղ երգիծաբան Յակոբ Պարոնեանի մա-
սին, զոր տաղանդաւոր գրագէտ-ճննադատ Յ.
Օշական բացառիկ գեղեցկութեամբ և հմտու-
թեամբ սեւեռած է իբրեւ Մոսկ. ԽՍՀ.

հայերը անոր արձանը կ'առաջարկեն որ բարձրացուի Երևանի ամենէն փայլուն մէկ հրապարակին, ոչ անշուշտ միայն Պոլսեցիները ծիծաղելի ընող մարդու մը յիշատակը կոթողելու նպատակով, այլև մասամբ մը հպատակ այն մտայնութեան որուն ետին մենք կը զգանք հանճարային ողբերգութիւնը կարգ մը մարդոց: Այսպէս է որ իմ մէջ կը թարմանան անհեթեթ վարկածներ: Ամբողջ արևմտահայ գրականութիւնը Պարոնեանին միայն վերածող արեւելահայ գաղատաւանը մէկն է անոնցմէ: Գողջ, արգահատապին զիջուած շնորհը 1910ի մարդոց, արևմտահայերէն, Պարոնեանը արժեւորելու... մէկ ուրիշը: Այս կեցուածքները մէկու մը դէմ որուն գործէն զրեթէ ոչինչ է մեռած այսօր, Հաւաքէրին հեղինակը կը տպաւորեն սակայն: Կանխահա՞մ է ուրեմն, համադրական ու վերջնական գնահատում մը Պարոնեանի գործէն: Նման հարցական մը զիս չի մատնէր տագնապի իր խումբէն ոչ մէկուն հետ: Որքան ալ կործանէք եղիան, կամ փռաբանէք, այդ մեծ հիւանդին անկարող էք բարիք կամ չարիք հայթայթելու: Մեզսեղնէ գործը: Որքան ալ ձեր հրացումը ոսկեղօծէք, չէք կրնար թարմացնել բանաստեղծ Ալիշանի մը եռամեծար փառքը: Մէջտեղն են Նաւաբ տաղարանները: Անմամանակ, սակայն, Պարոնեանի գործին վերջնական նկատառումը: Արեւելահայերը գործնական, արագ, չեն տնտնար սակայն: Պետհրատը հաւաքած է էտիրնէցի տոմարակալին ամբողջական գործը, ոչ անշուշտ միայն հրատարակչական մտահոգութիւններով, այլ լռելիայն խոտովանութեամբ մը անոր գործին հանդէպ: Արեւելահայերը այդ քայլով տուած կ'ըլլան անգրանիկ վաւերացումը հայ գրականութեան մեծ արժէքներէն մէկուն: Մի աճապարէք տպագրական ձեռնարկ մը գրական իրողութիւն մը իբրեւ գնահատել: Ոչ մէկ գինով անոնք պիտի յօժարէին Թէրգեանի մը, Պէրպէրեանի մը գործերը հաւաքել մէկ ծածփ տակ, այսքան կանուխ: Ու անցէք փաստէն անդին: արեւելահայերուն համար Պարոնեանի գործը այլևս շահուած, անվերածելի, ազգային հարստութիւն մըն է, ինչպէս, նոյն չափերով ու տարրեր նկատողութիւններով՝ ազգային այդ հարստութիւնն է

գարձեալ, այս անգամ արևմտահայերուն համար, Արուստանեանցի գործը: Արևմտահայ երկրայանքը Պարոնեանը արժեւորելու թերեւս ծնունդ կ'առնէ անոր գրականութեան իսկ նկարագրէն: Պարոնեան մարդիբ ու բարքեր միայն տուած է: Եթէ այդ մարդերը իբրեւ անուն գոյութիւն չունին այսօր, բայց իբրեւ տիպար մերձաւոր իրաւութեամբ մը կը պատին մեր մէջ: Պարոնեանով սեւեռուած բարքերը սփռուքին մէջ դեռ ի գորու են որոշ համեմատութեամբ: Արուստանի գործերը ժամանակէն բացարձակ գերմանումով մը կը գտնեն իրենց փառքը, իմաստը: Ահա թէ ինչո՞ւ ինքզինքս չեմ զգար իրաւասու, Պարոնեանի հանդէպ գործադրելու վերլուծումը, այսինքն անոր չափերը, կշիռները, զոր առանց խցահաւորութեան, մեծ վստահութեամբ մը նոյնիսկ գործածելի Զարթօնքի Սերունդին, Ռոմանթիքներուն վրայ, զոր գործադրած եմ իրապաշտներուն, Արուստագէտներուն համար ալ: Պատիկ լուսաբանութիւն մը թերեւս ընէ ձեզի մատչելի սա նկատողութեանց ծիւղն կորիզը: Ռոմանթիքներուն, Զարթօնքի մարդոց գործէն գրականը (որով կը զատուին այդ գործին միւս հանգամանքները), մեծ չափով մը անձնական ընդգրկելի, առանձնանալի է այսօր, չըրջանին քայքայներուն, ախորժակներուն, գովեստին և ուրացումին ընդմէջէն: Ուրիշ խօսքով՝ այդ գործը կը մնայ հպատակ ամենէն առաջ հեղինակներուն հանգամանաւոր, պարագայական անձնաւորութեան: Ալիշան մը բանաստեղծ՝ իբրեւ գաղատու կրօնքի, ազգային պատմութեան ու քիչիկ մըն ալ... երազանքի: Պէշիկթաշլեան մը բանաստեղծ՝ իբրեւ գործիչ, թատերագիր, դաստիարակ, ճառախօս ու միշտ քիչիկ մըն ալ... անձնական եղբերեղակ: Կը ճշդենք բաժինները ու կ'ըսենք մեր խօսքը: Այն պարագային ուր ինծի տրուէր հաստատել առնցմէ անդինը, այսինքն ցեղային խորունկ ձայներէ արձագանգ մը որոնք չեն կրնար տեղաւորուիլ ծոցը մէկ երկու սերունդի հոգեկան փորձարկութեանց (Պետրոս Դուրեան, Ռաֆֆի, Մեծարեան, Տէրեան, Թէքէեան), վերլուծումը պիտի չըվախար այս վերջիններուն սիրոյն ինքզինքը կանխել: Պարոնեան կ'ապրի տակաւին: զիտէք թէ ինչ կը նշանակէ ասիկա:

դանցուկ արժանիքը իր գրելու շնորհն է։ Հեղինակը մը ամենէն շուտ հինցող մասը՝ իր հեղինակն իսկ։ Երկուքէն ալ ազատուողը՝ ուղիքն ու զուգիւնքն փնտռելու, ընդունելու ենք մնայուն ինքնութիւն մէջ որ բարեքերով է պայմանաւոր ամէն բանէ առաջ։ Կ'ուրանաք Նար-Պէյի քերթողական վաստակը, միակուսի գրելով, բայց չենք կըրնար վերագրած Ալ-Ֆարաբիին (իւր թատերական կատարող) չօգտագործել, չըջանի բարեքերէն իր փրկած փոքր մասերովը։ Կ'ուրանաք Տիւսարի վէպը ամբողջութեամբ, այդ բարեքերէն իր հիմնական անմասնութեանը պատճառով։ Կը վարանինք նետել Ալ-Ֆարաբիին վէպը, հոն գնուած բարեքի միջոցին սիրոյն, որ կը քաւէ գիրքին կէսը լեցնող գրական սնտոքի։ Հիմա, այս նկատողութիւններէն վերջ որոնք հանգամանորէն պիտի բացուին, վերլուծուին իրենց տեղերը, ձեռք կը հրաւիրեմ միակուսի մտապատկերել Պարոնեանի գործը։ Ես իմ կարգիս ըրած եմ ատիկա ու կը խոստովանեմ թէ պատկառազին դժայիւնքէ մը տարբեր ապրում է հիմ ունեցած այն շքեղ կատարողն իմաց որ հայ բարեքը միջերէն է Պարոնեանի վաստակին մէջ։ Արեւմտահայ գրականութիւնը իրապէս պիտի ըլլար մեծ գեղեցկութիւն եթէ երբեք անոր բոլոր մշակները նոյն մտահոգութեամբ թափէին իրենց քրտինքը։ Միջին մեր գրականութիւնը պիտի ստանար, այսօր, մեր աչքերուն, բոլորովին տարբեր պատկեր մը։ Մեր վէպը պիտի ըլլար մեր իրաւ ժողովուրդը, և ոչ թէ հասուածական նմոյշներու հանդէս մը այդ ժողովուրդէն։

Ու կ'ըսեմ, ինծի յատուկ աննկար պարզութեամբ մը. — Արեւմտահայ գրականութեան մէջ որ — լաւ հասկեցեք ատիկա, միանգամ ընդ միշտ — ոչ լուսին է ոչ ալ ժանտակ կամ բառակոյտ, այլ իմ ժողովուրդին ապրումներուն աւազանը. ոչ մէկ գրագէտի վիճակուած է սանկ կէս դարու կեանք մը լիակատար համադրած ըլլալու բախտը, ու ձգելու մեզի անփրկելի ինչպէս ամենաթանկ տախտակները մեր բարեքերուն, ճշգրտութեամբ մը, փայլով մը, կարկառով մը, նոյնիսկ խորհրդանշանական տարողութեամբ մը, որոնք անցած են ահա փորձի շրջանը, իմացած՝ ճաշակին վերի-վարումներուն ու գտած — կը հաւատամ —

իրենց վերջնական հանգստարանը, պատուանդանը, երբ նկատի կ'առնեմ Սփիւռքը, որ ուրիշ ժողովուրդ մըն է գրելով, ըսել կ'ուզեմ՝ Պարոնեանով փրկուածէն թեթեանգրագարձումներով։ Այնպէս որ Պարոնեանի գիրքերը ազգային թանգարանին ամենէն կենդանի, վաւերագրական փառքեր կը կազմեն։

Ոչ միայն երեք լման սերունդ, այլև մանաւանդ մեր գրական ճաշակներուն զբոսովին անհաղորդ, չըսելու համար հակադիր, հակոտնեայ ուրիշ գանգուած մը (Արեւելահայերը) Պարոնեանի մէջ կ'ողջունէ արեւմտահայ գրականութեան, ճիւղի մը վրայ, ու դուք գիտէք թէ որն է անիկա, անհասարակ լի վարպետը։ Ամէն սերունդ երկար տատանումներու ընդմէջէն կ'արժեւորէ իր նախատիւնութիւնները, անշուշտ որոշ չափով մը ապրելով զինքը կանխողներուն ամենէն միայուն արժէքները։ Պարոնեանի փառքը (չեմ գրեր վերափառք, վասնզի իր խաւարումը եղաւ չափազանց թեթեւ ու շատ շուտ գտաւ վերջ) Սփիւռքի գեահատման հիմ զիջիլ սակայն, ինչպէս որ Հալէպի, Պէյրութի, Պաղեստինի, Ֆրանսայի և Ամերիկայի քաւարանին մէջ անոնք որ զեռ չեն մոռցած խաչ մը հանել ու կը գրեն իրենց անունները մեր գրերով, բայց շատ հեռու որ իմէր միայն կը կրեն այն շքեղ ու սրտառուչ բանէն որ այդ մարդերուն պապերն էին Մշոյ դաշտին, Եփրատի ափունքներուն, Բարձր Հայքի լեռնանիստ ամբարտակներուն ներքը (Սրուանձտեանցի գործին մէջ այնքան անուշիկ ձևով մը զգալի), այնպէս ալ ինչ որ Պոլիս կը միայ այսօր 1860ի շքեղ ու սրտառուչ մարդոց արիւնէն, այդպէս այլապէս, այլանդակուած, անձանաչելի ըսուելու աստիճան պարպուած իրենց ցեղէն (այդ մարդիկը ոչ միայն կը տառապին, կ'ամէնան իրենց հայութենէն, այլ ատիկա ուրանալու, հալածելու արարքներուն մէջ կը պարզեն թուրքն իսկ ապշեցնող, զրգուցնող մոլեռանդութիւն մը) — այսինքն մեր սփիւռքը, ամբողջ ու համապատիւ — զիս չի մասնէր շփոթանքի։ Մենք կ'անցնինք Բայց փառք Պարոնեանին, վասնզի ան է որ փրկած է այդ մարդերուն պապերը, զանոնք մասնաւորող, տեսակաւորող հոգեբանութիւնը ուրիշ ունէ մէկէ մը

առելի հաւատարմութեամբ սեւեռելով: Պո-
լիսին ամենէն իրաւ արտայայտութիւնն է
անկա: Միակ այս ծառայութեան գինով
անկա իրաւունքն ունի իմ ամենախոր յար-
գանքին, հիացումին: Կրնայ պատահիլ որ
ժամանակը յաղթահարէ արեւմտահայ գրա-
կանութեան ամենէն բարձրահայեաց փառ-
քերը, ամենէն բարձրագիր արժէքները,
փարկերը, համբաւները: Իմ կարճ կեանքս
որքան շատ տեսաւ այս բարձրակասոյց
նշաններուն գետնի հաւասարումը: Ատոր
համար է որ, շատ մը օրինակներու մէջէն,
լիմ զարմանար Սիւրմանթոն ընդոտնող ու-
րացումին — ես ապրեր եմ այդ բանաս-
տեղծին փառքը իր լման պերճութեանը
մէջ — ու մատնուեր խոռովքի: Պարոնեա-
նին ուրուականը չի տառապիր դարձեալ
տառապանքը Աւետիս Ահարոնեանին խա-
ւարման: Փոխուած չէ, սա տողերուն զը-
ռած պահուն, մեր ճակատագիրը: Այսօր
ալ մեր տղաքը կը մեծնան զրկանքին, ա-
նթութեան, հոգեղէն սպանդին զարհու-
րանքին մէջ: Փոխուած են սակայն այդ ա-
մէնը դիմաւորելու մեր եղանակները: Ու
ինչ դժբախտութիւն որ ասոնցմէ մէկն ըլ-
լայ այն արժեքը կուտ որ կարգախօս է
դարձեր: Սփիւռքի աջ թեւը՝ իր կուռքե-
րուն: Զօխը՝ իր կիրքերուն: Արեւմտահայ
գրականութիւնը՝ ամայաստան: Այս com-
plexներուն ընդմէջէն է որ սփիւռքի տղաքը
կոնակ կը դարձնեն այն ամէն պատկերնե-
րուն, գործերուն, ձայներուն որոնց ներսը
մեր գերութեան, ցաւին մէկ արձագանգը
կը կարծենք վերագալ: Զեմ զարներ հա-
ւարին չեփորը: Մեզի կը սպառնան իրենց
ընկերներովը: Թող զան բարի այդ ընե-
լիքները: Բայց թող մնան զգոյշ անարգելէ
հոկայ փառքը արեւմտահայ իրաւ գրագէտ-
ներուն: Երկու պոռնիկի պատմութիւն,
չորս կտոր սրամիտ, լաւ դարձուած հայ-
հոյութիւն ու քաշքշուք չեն կրնար զի-
րենք իրենց աչքին մեծցնել: Պարոնեան
իր կեանքովը վճարած է փրկանքը մեր
գրականութեան, իր գործով՝ պարտքը չըը-
ջանային ճաշակներուն, նորոյթին քմահա-
նոյքներուն: Անիկա գտած է իր յիշատա-
կարանային գեղեցկութիւնը: Արեւելահայե-
րուն պիտի իյնար փառքը զինքը իր պան-
թէնը առաջնորդելու:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՊ ԱՐԺԱԿՈՒՆԻ

Իր մեծ հօր Խոսրովի օրով նախարա-
րական ազգամիջեան կոիւնները, յետոյ իր
հօր Տիրանին կողմէ նախարարներու հետգ-
հետէ շեշտուող ապստամբական ելոյթները
զոսպելու և Արչակունի գահին գերիշխան
հեղինակութիւնը պարտադրելու համար
ձեռք առած բռնի և յաճախ արիւնալի մի-
ջոցները, ստեղծեր էին կացութիւն մը՝ որ
խանգարած էր պետական ներքին կարգ ու
սարքը, և տեսակ մը անիշխանութիւն յա-
ռաջ բերած: Այսպէս, զոր օրինակ, այն
Նախարարները որոնց վստահուեր էին կա-
ռավարական և զինուորական պաշտօններ,
ինչպէս բանակի հրամանատարութիւն կամ
երկրի հազարապետութիւն (այժմեան ա-
ռումով համազօր ներքին գործոց նախա-
րարութեան), կամ պաշտօնազուրկ եղած
էին, կամ իրենք սրբողելով ձգած հեռացած:

Յիշենք, որպէս օրինակ, Մամիկոնեան-
ներու պարագան: Երեք եղբայրներն ալ
Տիրան թագաւորի հետ բախում ունեցած
ըլլալուն, իրենց պաշտօններէն հրաժարե-
լով հեռացած էին արքունիքէն և մեկուսի
կը բնակէին հեռաւոր Տայքի մէջ⁽³⁰⁾:

Այս մէկ պարագան, միւսներէն առելի
երիտասարդ Արչակ թագաւորին ցաւ առ-

թած ըլլալու էր: Քանզի ան, որպէս երե-
խայ կամ մանուկ, իր հօր կողմէ յանձնուած
էր Վասակ Մամիկոնեանին կրթութեան և
զինավարժութեան համար: Վասակ, քէնու-
տած Տիրանէն, մանուկ Արչակը թագաւո-
րին յանձնելով՝ հեռացած էր արքունիքէն:
Ներքին խաղաղութիւնը վերահաստա-

տել անմիջական անհրաժեշտութիւն էր:

Նախարարական գահերու աստիճանները
— միշտ այնքան կազ ու կուռի պատրաստի
պատրուակ — Արչակ վերահաստատեց ըստ
նախկին թագաւորներու օրով հաստատուած
կարգին: (Բայց կ'երեւի նախանձաւար իշ-
խաններ այս կարգը կը յարգէին՝ միշտ
խառնակելով զայն: Որովհետեւ կը տեսնենք

(30) Փաւստոս, Գ. 18:

թէ քանի մը տարիներ վերջ ներսէս մեծ կաթողիկոսը միննոյն զլիսացաւէ պիտի տառապի: Ապագային, մեծահոգակ Հայրապետը դարձեալ քրտինք պիտի թափէ այս կարգը կայունացնելու: Այսպէս, Արշակ թագաւոր կը հաստատէ «մեծամեծները իրենց գահերուն, գործակալները իրենց ատիճաններուն»: Եւ զլիսաւոր մեծ գործակալութիւնը — հազարապետութիւն — կը յանձնէ «շինականներուն շէնացնող Գնունեաց ցեղին»⁽³¹⁾:

Երբ այս կարգադրութիւնները կ'ընէր, արդեօք Արշակ թագաւորի մաքէն անցե՞ր էր թէ շատ չանցած, քանի մը տարի վերջ, ինք ա'լ աւելի յամառ, անզիջող և արիւնալի պայքար պիտի մղէր հայ նախարարներու դէմ՝ քան իր հայրը Տիրան:

Մամիկոնեան երեք եղբայրներ, թաղաւորի հրամանին անսալով, վերադարձան իրենց ինքնակամ աքսորէն: Յիշենք երեքին ալ անունը, որովհետեւ մեր պատմութեան ընթացքին պիտի հանդիպինք այս երեքին ալ իրենց տարբեր տարբեր եղբրական վարձաններով. դաւադրական, հերոսական և դաւաճանական: Առաջին երկուքը, Վարդան և Վասակ⁽³²⁾, երրորդը՝ Վահան⁽³³⁾:

Անդրանիկ եղբայրը Վարդան, տոհմին նահապետ շանակունցաւ թագաւորէն: Միջինը, Վասակ, մարմնով փոքրակազմ⁽³⁴⁾ Արշակի ազայեակը, կը կարգուէր սպարապետ: Իսկ Վահանն ալ՝ գորապետ:

Այս տարիներուն Հայաստանի պետական կազմի մէջ չորս իշխաններ կը թռնէր ըլլալ ամենաազդեցիկ, թերեւ ալ երիտասարդ Արքայի զլիսաւոր խորհրդականները — Արշակի կամսարական, Անդովկ Սիւնի, Վասակ Մամիկոնեան և Մեհենդակ Ռշտունի: Սա մեղի ենթադրել կուտայ ուշագիր ընթերցումը Փաւստոսի՝ Փառէնի կաթողիկոս ընտրութեան մասին գրածը⁽³⁵⁾:

Կաթողիկոսութեան յիշատակումը այժմ

մեր ուշադրութիւնը կը դարձնէ Հայրապետական Աթոռին:

Երբ Արշակ զահ կը բարձրանար, Կաթողիկոսը արդէն մեռած էր⁽³⁶⁾:

Սա առաջին Կաթողիկոսն էր որ, ըստ Խորենացիի, Լուսաւորչի սերունդէն չէր: Ըստ Փաւստոսի, երկրորդը ոչ — Լուսաւորչեան կաթողիկոսներուն: Տիրան թագաւոր, Լուսաւորչի թոռ Յուսիկ Կաթողիկոսի հետ վէճ ունենալուն, և զայն սպաննել տալէ վերջ, պիտի չհանգուրժէր ուրիշ Լուսաւորչեանի մը, եթէ կար, Կաթողիկոսական Աթոռ բազմելուն: Փառէն և Շահակ ազգբնեցիտ էին, Շահակ Աղբիւնոս Եպիսկոպոսի սերունդէն, որոնք մրցակիցներն էին Լուսաւորչի ընտանիքին հայրապետական գահի համար: Փաւստոս կը բացատրէ թէ այդ տան Գրիգորի տունէն կաթողիկոսական պաշտօնին արժանի մէկը չկար: Ինչ որ ալ ըլլայ, Տիրան թագաւոր թշնամական վերաբերում ունէր Գրիգորի տան, և թոյլ պիտի չտար այդ ընտանիքէն ունէ մէկուն՝ սպանուած Յուսիկին տեղը զբաւելու, ո՞րք սրտին դէպի Տիրան:

Հիւստ Տիրան թէն ողջ էր, բայց այնքա թագաւոր չէր, և կուրացած՝ մեկուսի կ'ապրէր: Իսկ Կաթողիկոսը արդէն մեռած էր, և ճգնաժամ մ'ալ ստեղծուած թափուր Աթոռի շուրջ:

4. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԼԱՅՐԱՊԵՏԸ

Եթէ որդիին ծանօթանալու ֆանթիզմէ՞լ հայրը ուշադրութեան առարկայ դարձնեն, ապահաւոր գարմանքդ չես կրնար զսպել և կ'ըսես, ի՞նչ պտուղ է այս, և ինչ պիտի ծառէ:

Ահա երիտասարդ զինուորական Աթանազինէս, Յուսիկ Կաթողիկոսի գաւազն:

Ան ամուսնացած է Տիրան թագաւորի Բամբիշ անունով քրոջ հետ⁽³⁷⁾: Այդ տանն,

(31) Փաւստոս, Դ. 2:

(32) Փաւստոս, Դ. 2:

(33) Փաւստոս, Դ. 50: Մեարտիկ երեք չորրորդ եղբայր մըն ալ կը յիշէ, Վրոստ, Բայց Փաւստոսի և Խորենացիի լուսնիներ անոր մասին կը ստիպեն զիս անտես առնել այս մէկը:

(34) Փաւստոս, Դ. 54:

(35) Փաւստոս, Դ. 16:

(36) Այս Կաթողիկոսը, ըստ Փաւստոսի, Շահակն էր, ըստ Խորենացիի Փառնեքսէնը (Փառէն կոչուած Փաւստոսէն): Հոս տեղը չէ քննելու թէ ինչո՞ւ Խորենացիին Յուսիկ Կաթողիկոսէն վերջ կը յիշէ միայն Փառէնը, մինչ Փաւստոս՝ Փառէն և ապա Շահակ: Մեր այս պատմութեան ընթացքին համար ալ կարեւոր չէ այդ:

(37) Փաւստոս, Դ. 19: Դ. 3: Օրմանեան Արքեպիսկոպոս կը գրէ թէ Յուսիկ ամուսնացած պէտք

որեւէ ատեն, թագաւորական ընտանիքի փեսայ ըլլալ, նոյնիքն թագաւորին քեռայրը, բացառիկ պատիւ մըն էր, որ առ հասարակ բախտաւոր փեսային փառասիրութիւնը անհունս կը հրահրէր: Հպարտ անգոտանք ղէպի երէկի հաւասարները, կաթալական սանձարձակ գործունէութիւն, ետին ինքնահաւան պանծացումը, ամբարտաւանութիւնը շփոթել արժանիքին հետ, և մահկանացունքը վարող պարտադիր օրէնքներէն վեր և անոնց գերադաս ըլլալու համոզումը՝ յաճախ կը կաշկանդէ ու կը խաթարէ ինչ որ առաքինի էր իր մէջ:

Աթանազիոնէսի պարագային, յոռեգոյնները այս յատկանիշներուն տիրապետեցին իր անձին և անհատականութեան: Մոռցաւ, աւելի ճիշդ ըլլալ ըսել, ծաղրական արհամարհանքով անտեսեց թէ ինք կ'աթողիկոսի մը զաւակն է: Աւելին: Իր հայրը կ'աթողիկոս, իր մեծ հայրը, համբաւաւոր Վրթանէս կ'աթողիկոս, իսկ Վրթանէսին հայրը՝ Գրիգոր, արդէն սրբացած առաջին Հայրապետը:

Յուսիկ կ'աթողիկոսի մահով, Աթանազիոնէս՝ իր եղբորը՝ հետ միասին ժառանգ կը ստանային կալուածային հսկայ հարստութիւն: Եկեղեցաց զաւառի մէջ Թիւ աւանը, Գրիգորի կալուածը⁽³⁸⁾, Գարանաղեաց զաւառի մէջ Թորգան գիւղը, ուր թաղուած

էին Գրիգոր, Վրթանէս և Յուսիկ⁽³⁹⁾, ապա նաև Հայաստանի առաջին մայր եկեղեցիի սրբազան վայր Աշտիշատի մէջ ալ հաւանարար հօրենական կալուածներ ունէին:

Հարստութիւն, արքայական ընտանիքի փեսայանալ, Աթանազիոնէսի հաճոյատէր կենցաղավարութիւնը մղեցին ղէպի լպրծուն զառիվայրը ցոփութեան:

Ան, «անխրատ ստահակ», որ իր սնոտի մարմնաւոր ազնուականութեամբ և ազգականութեամբ պարծենալով՝ զինուորական կեանք ընտրեց⁽⁴⁰⁾:

Զինուորական ասպարէզը ալ աւելի ձեռնտու կ'ըլլար իր ծոյլ հեշտասիրութեան: Հագուած սքռած, զոհարազարդ սուրը մէջքին, սոնքալով, ան հերոսը կը դառնար այն լայն ու լայն ճամբային, որ թերևս մանկութեան ատեն իր հոգևորական հօրմէն լսած էր թէ դժոխքի ճամբան է, բազմապիսի հաճոյքներով վիստացող:

Եւ Աթանազիոնէս առանձին չէր այդ ճամբուն վրայ, ոչ միայն իր եղբայրն ալ իրեն հետ էր, այլ սրբեր, վարձակներ, զուսաններ և ծաղրածուններ⁽⁴¹⁾:

Այսպիսի ցոփ հայր մը ինչքան մտահոգ կրնար ըլլալ իր միակ զաւակին կրթութեան: Թերևս ան ըսած կրնար ըլլալ թէ իր սիրունիկ մանչուկը ներքէս, երբ մեծնայ՝ պէտք է իր հօր պէս զինուորական ըլլայ և կեանքը վայելէ լիուրի, և ոչ թէ իր Յուսիկ պապուն պէս «կանանց շորեր հագած հոգևորական» դառնայ:

Եւ իրաւ ալ, ներքէս պահ մը զինուորական պիտի ըլլար:

Արդեօք ո՞վ էր որ Աթանազիոնէսի աչսորդին, զեռ մանուկ հասակին կեսարիա ղրկեց: Մանաւանդ անուղղայ և անառակ հօր մը, իրեն օրինակ, մանուկի միտքը զրաւելու և ապա աղարտելու սարսափեցուցիչ հեռապատկերն ալ միշտ ներկայ էր: Մա՞յրը արդեօք:

Ամենայն հաւանականութեամբ մանկան մեծ հայրը՝ Յուսիկ: Նրկու գաւաղներուն ամբարիշտ կենցաղավարութենէն դառնացած, և բոլորովին յուսահատած անոնցմէ միոյն կամ միւսին հայրապետական զանին

(39) Փաւստոս, Գ. 2, 11, 12:

(40) Փաւստոս, Գ. 13:

(41) Փաւստոս, Գ. 19:

(38) Փաւստոս, Գ. 2:

իրեն յաջորդ ըլլալէ, միաժամանակ նախանձախնդիր կաթողիկոսութիւնը, որպէս ժողովրդական իրաւունք, Գրիգորի ընտանիքին մէջ պահուելուն, Աթանազիոնէսի որդւոյն վրայ սեւեռած իր ամբողջ յոյսը, մանուկը կը զրկէր կեսարիա, Լուսաւորչի ընտանիքին համար յաւետ սիրելի ոստան, որ Փոքր Ասիոյ լուսաւորութեան կեդրոնն էր:

Կապաղովկիոյ այս մայրաքաղաքը, կեսարիա, մեծափաթեմ քաղաք էր: Ներսէսի հոն զրկուած տարին, թերեւ 330 կամ 332 թուին, դեռ նորահաստատ Կոստանդնուպոլիսը հնադարեան կեսարիոյ հետ չէր կրնար մրցիլ: Թէև նոր մայրաքաղաքի անունն ու փառքը, շնորհիւ Կոստանդին կայսեր քաղաքապետի ֆանքերուն, շատ շուտ պիտի հռչակուէր: Հոն պիտի երթար նաև Ներսէս՝ կեսարիայէն Հայաստան գաղտնի առաջ:

Բազմամարդ կեսարիան պիտի դառնար, մանաւանդ Չորրորդ դարուն, քրիստոնէական մեծ կեդրոն: Բնակիչներու ճիշդ թիւը դժուար է որոշել, ինչպէս այդ ատենուայ բոլոր մեծ քաղաքներուն: 260-ական թւականներուն, երբ Շապուհ Ա. Սասանեան արքան զրաւեց կեսարիան, քաղաքը 400.000-ի մօտ բնակչութիւն ունէր⁽⁴²⁾:

Մանուկ Ներսէս, իրնէ ուշիմ, արթնամիտ և զործունեայ, կատարեալ հակապատկեր իր ստահակ հօր, կեսարիոյ մէջ, կարող քրիստոնեայ դաստիարակներու խնամքին յանձնուած կը ստանար և կ'իրացնէր հիմնական ուսմունք, զարգացնելու իր միտքը, ի յայտ բերելու և ուղղելու իր հոգիին և սրտին մէջ մարդասիրական առաքինութեանց կոկոնները, որ շատ չանցած, իր չափահասութեան, պիտի ծաղկէին Հայաստան աշխարհի խոյան և տարամբ հողին վրայ, լիուրի պայծառութեամբ, և այդ ալ իր իսկ անխնջ ֆանքերով:

Որոշապէս չենք կրնար ըսել թէ կեսարիոյ դպրոցի քանի մը աշակերտները, որոնք ապագային Քրիստոնեայ եկեղեցւոյ հոգակաւոր սուրբերէն եղան, Ներսէսի զասընկերները եղած ըլլային: Զոր օրինակ, Բարսեղ կեսարացի, եղբայրը՝ Գրիգոր Նիւսացի, և Գրիգոր Նազիանզացի: Ներսէսի աշակերտութեան ատեն անոնք դեռ պղտրիկ

էին: Բարսեղ ծնած էր 329ին, եղբայրը 330ին, Գրիգոր Նազիանզացին 329ին: Բայց թէ վերջէն Ներսէս պիտի ճանչնար զանոնք, մանաւանդ Բարսեղը, և Ներսէսուէր անկէ, տարակոյս չկայ:

Բազմահարուստ ընտանիքի դաւակ, աւելին, Արչակունի արքայական ընտանիքի անդամ, ծախք չէր խնայուած Ներսէսի դաստիարակութեան համար: Ան չճաշակեց աղքատութեան կամ նիւթական անձուկ պայմաններու մտահոգութիւնը, որ իրմէ յետոյ կեսարիա, Կոստանդնուպոլիս, Անտիոք և Եգիպտոս վաղող ուսումնասինչ հայ երիտասարդներու գրեթէ ամենուն վրձակուեցաւ:

Քրիստոնէական վարդապետութեան վրէժնաւոր շուքներու թիւներէն կենսանորոգ ցանցին մէջ անքակտելիօրէն աղուցուած իր հողին, մշտարթուն աչքերով դիտեց՝ նախ կեսարիոյ և ապա Կոստանդնուպոլսոյ մէջ գործնական ապացոյցները Քրիստոսի քարոզչներու կիրարկման. դպրոց, հիւանդանոց, եկեղեցի, վանք և աղքատանոց: Տեսաւ, ազդուեցաւ, խանդավառուեցաւ և սիրեց, առանց մտքէն իսկ անցնելու այդ ատեն, թէ օր մը անառակ հօտի մը քրիստոնեայ հովիւը պիտի ըլլար, մինչ իր շուրջի համատարած խաթարեալ բարքերը մարտահրաւէր պիտի կարգային իր գիտութեան, զգացումին և ձեռնիւղեցութեան: Այո՛, առանց մտքէն իսկ անցնելու, քանզի ինք, ազնուական դասակարգի ընտրեալ վերնախաւի անդամ, երբ իր ուսումը լրացնէր, զինուորական ասպարէզ պիտի մտնէր, զհարազարդ կամարով և ականակուռ պատեանով սուրը մէջքին կապած:

Կեսարիայէն Ներսէս ճամբորդեց Կոստանդնուպոլիս, նոր Հոռոմ, որուն հռչակը սկսած էր տարածուիլ և երկրի ամէն կողմերէն բնակիչներ հրապուրել:

Իր ճամբորդութեան նպատակը ուսում չէր: Երիտասարդ իշխանը նորահաստատ մայրաքաղաք կ'երթար ամուսնանալու Ասպիոն մեծ իշխանի աղջկան հետ⁽⁴³⁾:

(42) Խորենացի, Գ. 16: Մեսրոպ Երէցի Ժ. դարուն վերջերուն զրի առած Ներսէսի կենսագրութեան մէջ ըսածը թէ Ներսէս կեսարիոյ մէջ կ'ուսանէր իր կնոջ հետ միասին, որուն անունն էր Սանդուխտ, Մամիկոնեան ցեղէն, անընդունելի է: Մամիկոնեան ընտանիքի հանգէպ իր

(43) Rawlinson, Vol. I., p. 83.

Երբ Ներսէս իմացաւ որ իր մօրեղբոր որդին⁽⁴⁵⁾ Արշակ, Հայաստանի թագաւոր եղած է, որոշեց վերադառնալ հայրենիք։

Հայաստան հասնելուն, երիտասարդ թագաւորը իր նոյնքան երիտասարդ, զանգ-րահեր, բարեձեւ մօտիկ ազգականին զինուորական աստիճան կուտար, և կը նշանակէր զինք արքայական Սենեկապետն⁽⁴⁶⁾։

Ներսէս իր հարսին հետ Հայաստան հասնելուն, և արքունիքի մէջ իր բարձր պաշտօնին ձեռնարկելուն, Կաթողիկոսական աթոռը թափուր էր։

Տիրան թագաւորի հակառակութիւնը Լուսաւորչի ընտանիքին, և ատոր տեղ Աղբիւնոս Եպիսկոպոսի ցեղը նախընտրելը քաջամեծք էր ամենուն։ Այս պարագան՝ եկեղեցականներու մէջ համերաշխութեան վրդովուելուն պատճառ եղած էր։ Անոնցմէ շատ շատերը՝ Գրիգորէ և Վրթանէսէ ձեռնադրուածներ, խեղճ կը գիտէին Տրդատ և Խոսրով, Լուսաւորչեան ընտանիքի համակիր և պաշտպան թագաւորներու յաջորդին, Տիրանի բուն հակառակութիւնը։ Իսկ անոր՝ Աղբիւնոսեան երեքնի քրմական ընտանիքին ցոյց տուած կողմնակցութիւնը, մանաւանդ երբ այդ ընտանիքի անդամներէն մին Կաթողիկոսական զահ բարձրացուց, սմանց աչքին նոյնիսկ սրբապիղծ արարք մը կրնար թուիլ։

Սակայն հօր հակակրօնութիւնը՝ որդին չէր վարակած։ Հայաստանի քաղաքական քառային վիճակին զուգընթաց խառնաչփոթ կացութիւն մըն ալ ստեղծուած էր հայրապետական գահին շուրջ։ Եւ որովհետեւ Արշակ թագաւորի առաջին տարինեւրուն, Արքայի և իր խորհրդականներուն ձիգն էր ներքին ճակատը խաղաղեցնել, բնականաբար ուշադրութիւն պիտի դարձրէր նաև եկեղեցական ճակատին։ Թագաւորը վերջապէս ըսելիք ունէր Կաթողիկոսի մը ընտրութեան մասին։ Յիւրաքանչէր, ընտրողն իսկ էր։

Ահա երեք տարիէ ի վեր, զինուորական Ներսէս կը վարէր իր թագակիր ազգականին Սենեկապետի պաշտօնը։ Իր շուր-

ջիններուն համար այս երեք տարիները բաւականաչափ ժամանակ էր ճանչնալու զինք։ Ամէն ոք զարմացած ըլլալու էր երբ կը բաղգատէր Ներսէս իշխանը իր հօր հետ։ Երիտասարդին ուսումնական միտքը, բարոյական բարձր ըմբռնութիւնը, գորովագութ սիրտը և հաստատակամ անկաշառելի ազնիւ նկարագիրը, զինք կարծես երկնառաք թեկնածուն կը դարձնէին այն գահին, որուն պատուանդանը՝ իր նահատակեալ մեծ հայրը Յուսիկ իր երիտասարդի արիւննով լուացեր էր։

Արքային Սենեկապետը զարմացմամբ լսեց ամենուն բերնէն իր անունը, որպէս միակ արժանաւոր թեկնածուն Կաթողիկոսութեան։

Իր դժկամակ բողոքները խուլ ականջներու հանդիպեցան։ Իսկ բողոքողին չքացան երբ Արշակ թագաւորը պնդեց։

Առաջին արարուածը այս հոգեւորական տրամային յուզիչ էր։ Թաւերաբեմը արքայական պալատն իսկ էր։

Կաթողիկոս օծուելու համար, ըստ ընկալեալ կանոնի, ան պիտի զրկուէր Կեսարիա։ Բայց հոն պիտի երթար և Կապադովկիոյ արքեպիսկոպոսին ներկայանար ոչ որպէս զինուորական պաշտօնեայ, այլ հոգեւորական։

Բազմամբոյս արքունիքի մէջ, ամենուն աչքը իր վրայ, մարդարտագարդ ոսկի պատեանով սուրը քակեցին իր մէջքէն, յետոյ, իր բարձր հասակին այնքան վայելուչ ականահաճոյ պատմութեանը առին վրայէն, և անոր հազուցին կրօնականի անպաճոյճ սքեմը։ Արտօսի կաթիլ մ'ալ մենք կրնանք խառնել այն արցունքներուն, որ պալատականներու շատերուն աչքերէն հոսեցան, երբ սափրիչը անոր զանգուր մազերը կը կտրէր և Ներսէսի դէմքին զրաւչութիւնը կը փոխուէր։ Ապա ձեռքերն Գաւստոս Եպիսկոպոսը կը մօտենար իրեն և զինք սարկաւազ կը ձեռնադրէր⁽⁴⁶⁾։

Կեսարիա ճամբորդութիւնը, 341ին, յաղթանակած շքերթ մըն էր։ Ներսէս ընկերակցող իշխանական կազմը ցոյց կուտայ թէ արքունի Սենեկապետին ընտրութիւնը ընդհանուր հաւանութեան և խանդավառութեան տրամանացեր էր։ Ինչպէս նաև

⁽⁴⁵⁾ Երբ պաշտամունքի հասցնող Փաւստոսի լուսութիւնը այդ մասին վճռական է։ Տես Յաւելուած Դ. Ներսէս Կաթողիկոս։

⁽⁴⁶⁾ Ըստ Օրմանեանի, մօրեղբայրը։

⁽⁴⁷⁾ Փաւստոս, Դ. 3։

⁽⁴⁸⁾ Փաւստոս, Դ. 3։

և հրահանգէ, պայման է որ գործադրուի ամենայն լրջութեամբ եթէ անակնկալ և անյայտիկ խոչնդոտ մը արգելք չէ հանգիստացած: Յուսալիչ և վհատեցուցիչ երևոյթ մըն է պետի մը ամէն բանի մէջ անսպարեկն ու անհաստատ նկարագիր ցոյց տալը:

Որպէսզի առաջնորդ մը կարենայ որոշումի մը յանգիլ, պէտք է որ շատ զօրաւոր բարոյական ուժ ունենայ: Պարագաներ կը ներկայանան երբ որոշում տալը եթէ ոչ անհնար գոնէ շատ դժուար կ'ըլլայ: Երկնակ, կը պատահին զէպքեր մարդկային կենսութի մէջ երբ մէկը պէտք է զոհուի ընկերութեան համար, բոլորին ապահովութեան համար: Առաջնորդը կրնայ, և պէտք է խիստ ըլլայ, անշուշտ իրաւունք չունի անգութ, վրիժառու և չարագործ ըլլալու:

Շատ կարեւոր է նաև որ իր շուրջ ունենայ նուիրուած օգնականներու խումբ մը որոնք իրենց կարգին փոքր որոշումներ կարենան հրահանգել: Հրահանգներու գործադրութեան համար, ընտրած պէտք է ըլլայ իր մասնագէտները որոնց հանդէպ հաւատք ունենայ, վասնզի անոնք ազատօրէն պիտի գործեն, և ան երբեմն պիտի քննէ իր մասնագէտներու գործը և ճշգէտ անոնց տեղեկութեանց վաւերականութիւնը: Փորձառու առաջնորդ մը զիտէ թէ կարելի չէ մանրամասնօրէն հետեիլ բոլոր փոքր պաշտօնականներու գործունէութեան, մասնաւորաբար անտեսումի կարեւոր աշխատանքին մէջ, հետեւաբար կը բաւականանայ զիտել տալով բոլորին թէ անձնական շահը պէտք է զոհուի ընդհանուր շահին համար:

Առաջնորդը յարգանք պէտք է ներշնչէ իր պաշտօնականներուն, եթէ չյաջողի, անպատճառ երևան կուգան կասկածներ, դաւեր և անբաղձալի կացութիւններ: Մէկ կերպ կայ յարգանք ներշնչելու և պարտադրելու — արժանի ըլլալ ատոր: Մեծ առաջնորդ մը անտարակոյս մեծ անձնակառութիւն մը ունի: Պէտք չէ շփոթել անհատականութիւնը անձնակառութեան հետ: Բոլորս ալ իրրեւ կենդանական էակներ մեր կազմաւորութեամբ անհատներ ենք, բայց անձնակառութիւնը անհատականութենէն աւելի ոգիի, գաղափարի և մանաւանդ նկարագրի հարց մըն է:

Անձնակառութիւն ունեցող մարդը ուզ-

ղակիօրէն իր անձին հանդէպ հետաքրքրութիւն ունենալէ աւելի կը շահագործուի ընկերութեան բարիքով: Պատմութեան մէջ շատ են օրինակները: Հանրութեան սեփականութիւնը անձնական շահու համար չգործածելը առաքինութիւն մըն է ուրիշ առաքինութեանց նման որ առաջնորդ մը սիրելի կ'ընծայէ իր ժողովուրդին:

Առաջնորդը մէկ ձգտում կ'ունենայ. իր գործը և իր ասպարէզը: Ամէն տեղ և ամէն ատեն չերևար, այս ձևով ասորժելի խորհրդաւորութեան մը մէջ պարտուած կ'ըլլայ: Իր անունին շուրջ կեղծ առասպելներ հիւսելու փափաքը չէ անշուշտ այսպիսի պահանջ մը իր անձին պարտադրելը, այսուհանդերձ նկարագրին է որ կը կառավարէ և կը հրահանգէ այնքան որքան առաջնորդը ինքը, իրրեւ մարդ: Տեղին է յիշել Քրիստիանի մէկ գեղեցիկ պատմուածքը որուն մէջ կ'ըսուի թէ արկածախնդիր մարդ մը նկարագրի ուժով կը միացնէ իրարու շատ մը լեռնաբնակ ցեղեր և միահեծան կ'իշխէ անոնց վրայ: Բայց կը կորսնցնէ իր հմայքն ու զահը երբ իրեն ենթականերուն ազջիկներէն մէկուն հետ սիրահարելու չափ կը տկարանայ: Այս ձևով ցոյց տուած կ'ըլլայ անոր թէ ինք միայն... մարդ մըն է: Պրքաւ մարդիկ անելանելի դժուարութիւններու մէջ կ'իյնան պարզապէս կոնջ մը հանդէպ տկար գտնուելուն համար: Ըսած է Նափօլէօն: Հոս պէտք է պարզենք առաջնորդին տիկնոջ դժուար դերը. անիկա պէտք է պաշտպանէ առաջնորդը աշխարհին դէմ, զգուշացնէ զայն իր ուժերը յուժարտ վատնելէ, պահապան հրեշտակը ըլլայ անորոք իր տունը վերածելով խաղաղ վայրի մը և ոչ թէ ուրիշ փոքր պետութեան մը գոր կառավարելը երբեմն ամենէն դժուարն է...

Անգամ մը, վարչապետի մը էական արժանիքներուն մասին վիճարանութեան մը ատեն, մէկը յիշեց անոր հետտրուութիւնը, ճարպիկութիւնը, մասնագիտութիւնը, ուրիշ մը նկարագրի գիծերը, ուրիշ մը հմտութիւնը, ետլին. յիշուեցաւ նաև համբերութիւնը որ կարեւորագոյն յատկութիւններէն մին է: Արդարեւ ոչ միայն վարչապետին, այլև բոլոր պատասխանատու պաշտօն ստանձնողներուն համար համբերութիւնը շատ կարեւոր ազդակ մըն է:

Վասնզի ընկերայնորէն միշտ ալ կը հանդիպինք ապուշ, անհեթեթ և անխմտ աւարքներու: առաջնորդ մը յաճախ կը հանդիպի աշակերտ արարքներու, պարտի տուկալ ատենց այնքան ատեն որ անոնք . . . բնական անհեթեթեանց սահմանին մէջ կ'իյնան: Կը պատահի որ իր գաղափարները եղծուին և անձանաչելի դառնան նախանձոտ և սմեղուկ հոգիներով մանր պաշտօնեաներու կողմէ: այսուհանդերձ այս բոլորը, իբրև անխուսափելի երևոյթներ, պարտի հաշուի առնել և փոխանակ անսխալ մարդեր փնտնելու որոնք գոյութիւն չունին և չեն ունեցած, փորձէ օգտագործել իր տրամադրութեան տակ գտնուող մարդիկը ինչպէս որ ատոնք գոյութիւն ունին և ոչ թէ ինչպէս որ պէտք է ըլլան:

Համբերութեան ուրիշ մէկ կերպն ալ անխոնջ ճիգն է: Երբ նպատակ մը յաջողած է, ճշմարիտ առաջնորդը չի մտածեր թէ իր երկրին բոլոր պահանջները և կարիքները տեսալէս կարգի դրուած են: Ոչ մէկ բան այս աշխարհի վրայ տեսալէս հաստատուած է: Ամենէն վտանգաւոր վայրկեանը կը սկսի յաղթութենէն վերջ, ճիշդ ինչպէս զօրաւոր մարդիկ կը խոցուին իրենց զօրաւոր կարծուած տեղերէն: Լաւ խնամուած պարտէզ մը սէզներով կը լեցուի երբ ժամանակ մը պարտէզին հոգ չտարուի: Նմանապէս հարուստ և զօրաւոր երկիր մը պէտք չէ երկար ատեն անխնամ և անտխափելի ձգուի, որովհետեւ գէշ քաղաքացիներ կու գան մէջտեղ — չեն գիտեր ուսկից — սէզներու պէս, որոնք տարիններու աշխատանքը կը խեղդեն և երկիրը որս մը կը դառնայ թշնամիին յարձակման առջև: Երկրի մը առաջնորդը նկատի կ'առնէ միշտ թէ իր ճիգերը տեսական արդիւնք չեն կրնար ապահովել եթէ ամէն առտու չի նորոգուին ատոնք:

Գաղտնապահութիւնն ալ կարեւոր առաքինութիւն մըն է: Անգլիոյ Զարլզ Ա. թագաւորը անգաղտնապահութեան հետեւանքով կորսնցուց իր գահն ու իր զուլիւը: Անխոնջ գտնուեցաւ իր գեղեցիկ թագուհին պատմելով նոր խորհրդարանի կազմութեան համար առնելիք իր քայլերուն մասին: Ան ալ իր կարգին պատմեց իր հաւատարիմ նաժիշաներէն միոյն որ բարեկամներ ունէր հակառակորդ խումբին մէջ,

զգուշացուց զանոնք մտաւուտ վտանգին առջև: Այսպէսով, երբ ժամանակը եկաւ գործելու, թագաւորը ինքզինքը գտաւ անակնկալի առջև: Ըսէ՛ք ինչ որ անհրաժեշտ է, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս և ըսէ՛ք ճիշդ ժամանակին: Իսութիւնը ազդակ մըն է հեղինակութեան զօրացման: Շատախօսութիւնը կը ցրուէ կեդրոնացումն ու մտածումը: Զօրավարներ, զործունեայ մարդեր ընդհանրապէս լռակեաց են:

Այս բոլոր արժանիքներուն վրայ պէտք է աւելցուի նաև ֆիզիքական ոյժը: Առողջ մարմինը կ'աւելցնէ առաջնորդի մը հեղինակութիւնը, աւելի համբերատար, ճարպիկ և կամքի տէր դարձնելով զայն: Գունն ու խորթակը պէտք է բնականոն ընթանան, վասնզի այս երկուքը մտքի արթնութեան հետ կապ ունին: Ողջմտութեամբ պաղարիւնը չկորսնցնել շատ բան շահիլ կուտայ առաջնորդին:

Շեշտեցինք նկարագրի դերը և արժէքը որուն զուգընթաց պէտք է աւելցուին իմացական կարողութիւնները: Փափաքելի է որ առաջնորդը ունենայ հմտութիւն և խտրապէս դատարարական ըլլայ: Պատմութիւնը և մշակոյթը ընդհանրապէս կարելիութիւնը կ'ընծայեն իր արամադրութեան տակ ունենալու ծանօթութեանց ամբողջութիւն մը որով պիտի կրնայ թափանցել մարդկային հոգին խոցող մեծ տագնապներու: Պատմութենէն կրնայ օգտուիլ, յստակ մտածումներ և տիպար հրահանգներ արտաբերելու: Ի մի բան, երկիր մը կառավարելն ու բանակ առաջնորդելը արուեստի գործ է: գեղեցիկութեան *sense* և ընկալչութիւնը ունեցող մարդ մը աւելի յաջող կ'ըլլայ իր մեծ պատասխանատուութեանց մէջ: Գիտական ճանաչումներուն արժէքը, միտքը զանազան տեսութիւններու և փորձադրութեամբ ճշգրտած սկզբունքներու վարժեցնելն է: բայց իմաստասիրութիւն, պատմութիւն և դրականութիւն ուսումնասիրելով յառաջ կուգայ լման մարդ մը որ կ'ապրի, կը շնչէ, կը զգայ աշխարհին հետ:

Ա. Մ.

(Մշտեալ յաջորդ ինքն)

ՔԵՆՆԵՐԱԿԱՆ

(ԽԵԽ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ

= 11 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 8

ՏԱՂ ԳԱՐՆԱՆ

Ա.

Ահայ եղև պայծառ զարուն, ծաղկեաց այգին ու պաղչանին,
Դաշտք ու լեռունք զարդարեցան, արօտ հանին ըզխիլանին:

Բ.

Գոյնքն ծաղկին ու հետ կապին, անուշանայ հովիւ ու քամին,
Ջագերն ծայն ածեն այգին, քաղցր կու զայ ծայն պլպուլին:

Գ.

Կու թանձրանայ շուքն ծառին, յորդոր գնայ ջուրն ի առջին,
Զթեւն բերէր բոլոր վզին, սիրով խմէր զանուշ գինին:

Դ.

Այն վարդին գեմ չկայ զին, որ այն խնդումըն հանդիպին,
Բաւէլ զրախտն անմահութեան, որում եղաւ մարդն առաջին:

Ա.

Թէ չէր մահուն աւրն ու դժոխն, ու կամ սարսափ դատաստանին,
Նայ այս աղէկ էր զինչ ասաց Խե Յովանէս Թուրկուրանցին:

= 12 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 9

Ա.

Ես զրեզ տեսայ սիրով նստած, արեւման արեգակունք,
Զինչ պաղջայ մի որ կայ ի ներս, վարդ ու շուշան պայծառ ծաղկունք:

Բնագիր, Ա. էջ 118, Հմմտ. Տ. էջ 35:
Բ. էջ 429, Գ. էջ 313:

Վերնագիր, Տաղ Գարնան, ՏԲ:

Ա. 1. — ծաղկեալ այգիքն, Տ: Ծաղ-
կեց, Բ: — 2. — Լերինք, ՏԳ: Երօտ, ՏԲ:

Բ. 1. — Գոյնքն — Գուղքն, Տ: ու —
ի, Բ:

Գ. 1. — որդոր, Ա: — 2. — բերէ, Բ:

Դ. 1. — վարդենուն, Տ: Եւ այն, Բ:

Ե. 1. — թէ մահըն չէր ու կամ մեռ-
նիւ . . . Բ: — 2. — . . . Խէլ . . . Թըլ-
կուրանցին, ՏԲ:

Բնագիր, Ա. էջ 119, Հմմտ. Տ. էջ 36:

Բ. էջ 425, Գ. էջ 314:

Ա. 1. — զեղ, ԲԳ. զձեզ ԱՏ: արե-
գական, ԱԲԳՏ:

Բ.

Աչեր ունիս զէտ ըզծովեր, ուներ ունիս քան զթուիս ամպունք,
Շողման կլափ ու լար շրթունք, ու մարգարտէ շար ատամունք:

Գ.

Թէ վարդապետն զքեզ տեսնու, մոռնայ զուսումն ու շատ գրունք,
Ամէն անծամբն ի դող կլնու, անցնէ զամառն ծմերունք:

Դ.

Քեզ ինչ խատար ես դիմանամ, եփ դու ի հալ հանես զլերունք,
Սիրով քակես բարձր բերդեր, ի գիլ հանես վէմք ու քարունք:

Ե.

Եեւ Յովանէս Թուրկուրանցի, զքեզ կու գովէ ոսկի տփունք,
Վախեմ թ' ի հուրն այրես զհոգիս, յերակ ուտեն անքուն որդունք:

= 13 =

Տ Ս Ղ Ս Ի Ր Ո Յ

Ա.

Յանկարծակի մէկ մի տեսայ, որ կու ցողայր գունն երեսէն,
Թայցայ անկայ ի տեսլենէն, շողայր կաթէր լոյսն ի վրզէն:

Բ.

Աչերն է ծով, ունքն է թուիս ամպ, մազն է դեղծան ոսկի թելէն,
Ինքնն ճօճայր զէտ զուռի ճեղ, հըրով այրէր զերկիր ամէն:

Գ.

Ճոխազընաց, մանրաքայլող, քակող հոգիքըն ի մարմնէն,
Լուծֆն է ծածկեր զամէն աշխարհս, շաքար կաթէր իւր քարամէն:

Դ.

Երբ իմ աչերս ի քեզ դիպաւ, նայ վառեցայ զէտ մոմեղէն,
Խելազընաց ի վայր մնացի, զարհուրեցայ ի տեսլենէն:

Ե.

Եեւ Յովանէս Թուրկուրանցի, խիտտ մի հաներ զոտքի ի ծըրէն,
Աղէկ սուրաթն երբ մնանի, ցամքի զընայ գունն երեսէն:

Բ. 1. — ունիս զեղ, Գ. ունի, Ա. Աչուեր ունիք, ... ունիք ... ամպունք. Տ. ամպեր, Ա. ունի ունքեր, Բ. — 2. — Շողման կլափ, Տ. շողայր կլափն, Ա. շողայր կլափն ու լար, Բ.

Գ. — Դ. Բ. 1. — զքեզ, Բ. զձեզ, ԱՏ. Դ. — Դ. Բ. 1. — Քեզ ինչ ... երբ դու

ի հալ հանես, Բ. Ձեզ ... Դուք ... հանէք, Ա. — 2. — քակես ... հանես, Բ. քակէք ... հանէք, ԱՏ. վեմք, ԲԳՏ. վէմ, Ա. Ե. 1. — Թուրկուրանցի, ԲՏ. զձեզ, Տ. ըզքեզ գովէ, Բ. — 2. — թէ հուրն այրէ զհոգիս, Տ. զհոգիս, Բ. զհոգիդ, Ա. յերակ,

Տ. — անչէջ, Ա. որդուց, Տ. որթունք, Ա. Բնազիր, 2. — Ա. Զօպանեան, Հայ Էջեր, Փարիզ, 1912, էջ 32. Հմմտ. Բ. — Հայր. Ամս. 1935, Յւս. էջ 90, 1678-81ին գրուած Տաղարանէ մը.

Ա. 1. — յերեսէն, Բ. — 2. — ի տեսլենէն, 2.

Բ. 1. — աչքերն, 2. — 2. — Զինքըն ճօհար զէտ, 2.

Դ. 1. — ... հոգիքըն ի մարմնէ քակող, 2. հոգի, Բ.

Դ. 2. — ի վայր դնացի, Բ.

Ե. 2. — գոյն, 2. յերեսէն, Բ.

= 14 =

ԱՅԼ ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ Ի ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԷ

Ա.

Գէնայ բահար, այլի բահար, այլի կու տան սիրոյ խաբար,
Ծով ծով աչեր եւ լուս քընար, ունըն է կեռեր քան ըզկամար:

Բ.

Ճակատդ է լուս ու լուսնրկար, բոլոր լուսին շամս ու զամար,
Վարսերդ ոսկի թելէ քաշած, վերայ անծինդ իջեր հաւսար:

Գ.

Երեսըդ վառ է ծիրանի, վարդ ըռէհան ու նօնօփար,
Ծոցդ է բաղայ վարդով ի լի, մարգրիտ ատմունքդ ի շարէ շար:

Դ.

Քո ծայնդ անուշ քաղցրեղանակ, բերնէդ ի վայր թափի ջուհար,
Այդ քո պատկերդ է լուսնդէն, այլ արեգակըն լոյս չի տար:

Ե.

Մարմինդ քո ճօխ բուսեր չինար, ու ճօճ կու տայ քան զուռ դալար,
Այդ անյատակ ծովուդ նըման, գերիս ի մէջըն զարէղար:

Զ.

Հանցեղ նետով զիս խոցեցիր, որ այլ չունիմ բժշկարար,
Է՛ գեղեցիկ կերպիւ սուրաթ, որ է ստեղծուած նաչիս ու նիզար:

Է.

Նշդարենի ծառ եւ ծաղկեր, պտուղ կու տաս մուշկ ու ամբար,
Բեհեզ հագեր եւ ծիրանի, ծալքերդ ամէն մարգարտաշար:

Ը.

Քաղաք Խաթայ, Չին ու մաչին, ի Բուրսայու բերեալ պաշար,
Յայդ ճանապարհ որ կու քայլես, բուսեր շուշան եւ նունուփար:

Թ.

Կարմունջ կապեալ եւ ապիկի, եւ գետ զինի ուրախարար,
Ով որ խըմէ ի քեզանէ, ուրախանայ սրբտով յօժար:

Ժ.

Արեկ իջնունք ի բաղչենին, ու բլբուլին էնենք նատար,
Որ ի քափուր վարդի սիրուն, ի շուռ կու գայ քան զխելադար:

ԺԱ.

Գարնանային ամիսն երբ գայ, հաւսար ծաղկի չորն ու դալար,
Ջրերի յորդոր գրնացք առնուն, ի լեռներուն թափին ի վայր:

Բնագիր. — Ս = էջ 269, Հմմտ. Տ. էջ 25, Ռ = Սուրխաթեան, Գր. Գոհար-
ներ, Ա. էջ 422, առնուած Կոստանեանցէն:
Ա. 2. — է կեռեր — կեռ էր, ՏՌ: Լու-
սին — լուսոյն, Ս: — 2. — ... վերայ
մարմնոյդ եկեալ, ՏՌ:
Դ. 1. — Երեսդ ի վառ ... նունուփար,
ՏՌ: — 2. — ... ատամունքդ շարէ շար:
Դ. 1. — ... թափուի, ՏՌ: — 2. —
Այդ քո մատունքդ եւ ... Ս:
Ե. 1. — Անձնդ ճօղ ... կու ճօճկու
տաս, Ս: ու ճօճ կու տայ, ՏՌ: — 2. —

Այդ անատակ ծովի, Ս: ... զարդ արար, ՏՌ:
Զ. — Չունի, Ս:
Է. 1. — ծաղկեալ, ՏՌ: — 2. — ...
ծամերդ ամէն եւ ոսկեւար, Ս:
Ը. 1. — բերած, ՏՌ: — 2. — բուսեր
— բուրեն, Ս: նունուփար, Ռ:
Թ. 1. — կապած եւ ապակի, Ս: —
2. — որ, չունի Ս:
Ժ. 1. — Արեկ իջցուք ի մեր բաղ-
չայն, Ս: անենք, Տ: — 2. — սիրոյն, Տ:
... զեղ դիւահար, Ս: — Այս տունը չունի Ռ:
ԺԱ. — Չունի Ռ: — 2. — Կեռերդ
յորդոր ... Տ:

ԺԲ.

Մարդ որ սիրոյ կու հանդիպի, նա բան ըզկրակ լինի ի վառ,
Այլ ոչ աղօթք ի միտ կու գայ, ոչ Յայսմաւոր կարդայ եւ նառ:

ԺԳ.

Շրթթունքն շող է լուսեղէն, պըռկէն ի վայր թափի ջաւհար,
Ով որ մեղաց հաշակն առնու, այլ Աստուծոյ չի տար խաբար:

ԺԴ.

Սէրըն զԱդամ դրախտէն եհան, յերկիր ծրգեց արար շիւար,
Եւ սատանի ըզնա մատնեց, որ չարչարեց ամ վեց հազար:

ԺԵ.

Սէթայ որդիքն խառնակեց, որ ճրգնաւորք էին յօժար,
Զփողն ու զծնծղակն լըսեցին, ամէնն եկին լեռնէն ի վայր:

ԺԶ.

Կինն զՈվանէսըն զլխատեց, Հերովդէի պղծոյն համար,
Որ նա վառեալ էր ցանկութեամբ, փութով տարաւ զկամքն ի կատար:

ԺԷ.

Սէրըն հանէ զմարդն ի խելաց, որ այլ իսկի չըկայ խաբար,
Իմաստութիւնն խափանի, եւ հանց դառնայ բան զդիւահար:

ԺԸ.

Կինն քաղցրիկ զըրոյց ունի, բան զօծ քայլէ ւ առնէ գալար,
Զթոյնըն թափէ յանկարծակի, զմարդ զէտ ականատ բռնէ անհար:

ԺԹ.

Զունքն ծարրէ, զաչքն դեղէ, էնց ցեղ լինի բան զԲելիար,
Միշտ ըզպըռուկն ծամըռտէ, զմարդիկ ծըղէ ի բարն ի վայր:

Ի.

Դու ըստեղծեր կինն ի կողէն, վասն Ադամայ սիրոյն համար,
Թէ ահեցէք եւ բազմացէք, եւ շրջեցէք լերին ւ ի քար:

ԻԱ.

Նեո սոյն սիրովըն բորբոքին, այս հողածին մարդիքըս չար
Որ հանապազ կու պոռնկին, երթան ի կեր որդանցն յօժար:

ԻԲ.

Թուլգուրանցին զբեզ կ'աղաչէ, թէ կնոջ սիրոյն մի՛ տիրանար,
Որ չը զրկիս դու ի լուսոյն, ւ այլ յԱստուծոյ չլինի բեզ հար:

(4)

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԺԲ. — Զունի Ռ: — 1. — կու լինի
վառ, Տ: — 2. — աղօթքն ի յուշք, Ս:

ԺԳ. 1. — Շրթթունքդ ... պըռնկնէդ
... ճուհար, ՏՌ: — 2. — զմեղացն ճա-
շակ ... յԱստուծոյ չի տայ, Ս:

ԺԴ. 1. — ... հանեց, ՏՌ: — 2. —
Եւ զնա մատնեաց սատանայի, որ չարչար-
եաց ... ՏՌ:

ԺԵ. 1. — Սէթայ որդիքն խառնակե-
ցան ... ՏՌ: — 2. — Զփող և ծնծղեակն
... ամէնքն, Տ:

ԺԶ. 1. — Հերովդիայ, ՏՌ: — 2. —
նա, չունին ՏՌ:

ԺԷ. 2. — հէնց, Ս:

ԺԸ. — Զունի Ռ: — 1. — ... զբուր
ունի, խաւթաւ ի հետ առնէ, Տ: — 2. —
Յանկարծ զթիւնքն ի մարդ թափէ, որպէս
զականատ ... Տ:

ԺԹ. — Զունի Ռ: — 1. — Յունքն
քաղէ, ... խենէշանայ քան ... Տ: — 2.
— ... զպոռնկն ծամաէ, ... կու ձգէ ... Տ:
Ի. — Զունի Ս:

ԻԱ. — Զունի Ս: — 1. — Նեո, թե-
րեւս պիտի ըլլար՝ Դեո:

ԻԲ. — Զունի Ռ: — 1. — զձեզ, Ս:
— 2. — ... որ զչրկիք յանձառ ... այլ, Տ:

ՊԱՏՄԱՆԹԵԱՆ ՀՕՄՕՐ

ՍԱՆ ՅՐԱՆՍԻՍԿՈՅԷՆ ԴԵՊԻ ՍԻՏՆԻ

Ֆինի արևադարձային ջրառատ հա-
րուստ բուսականութեամբ կղզեխումբ մըն է,
Բրիտանական գրոշին տակ: Աւնեցանք
հինգ ժամուան շատ հետաքրքրական պտույտ
մը: Տեղւոյն բնիկները յաղթանդամ ու վա-
յելակալ մըն են, մորթեանին թուխ, մազեր-
նին ոգնիկ մազերուն պէս ցից ու խիտ: շատ
ծոյլ են կ'ըսեն, կը բաւականանան քիչով,
գրեթէ երկրին ու բնութեան պարզեւածով:
Երկիրը տակաւին անմշակ վիճակի մէջ է,
ունի հանքային հարստութիւններ, սակի և
սօսա զորս անգլիացիները կը շահագործեն:
Առետուրը ամբողջ հնդկներու ձեռքն է,
տեղացիները ոտով կամ պետական փոքր
պաշտօնեաներ են: Բնիկները որ 9-10 հա-
զար կը հաշուուին, անհետանալու վրայ
են. կ'ամուսնանան հնդկներու հետ ու կը
ձուլուին անոնց մէջ: Միտինարական գործ
գրեթէ անկարելի եղած է անոնց մէջ,
վանդի դժուար է քրիստոնէացնել զիրենք:
կը հաւատան որ աշխարհի բոլոր չար ու
փնտաղար բաներուն հեղինակը քրիստոն-
եաներուն Աստուածն է. իրենց աստուածը
բարիքներուն աստուածն է: Աւտարալիացի
ճամբորդ տիկին մը, որ շատ յաճախ հոն
գտնուած է, բաւական հետաքրքրական
բաներ պատմեց անոնց կրօնական ու ազ-
գային հաւատալիքներու և սովորութեանց
մասին: Մինչև Անգլիական գրաւումը,
մարդկային զոհեր կ'ընեն եղեր իրենց շա-
տուածներուն: Աւնին իրենց յատուկ ազ-
գային ոգելից ըմպելի մը, պատրաստուած
ֆօֆօրէն, խմելով կը գինովնան մարդիկ
և կիներ, գզգալակի կ'ըլլան, առտարոց
պարեր ու արարողութիւններ կը կատարեն.
նոյնիսկ քրիստոնէացած բնիկներ կը մաս-
նակցին այդ սահուսնական տօներուն: Քա-
ղաքին մէջ տեսանք օճառի և տախտակի
գործարաններ: Քաղաքը բաւական կոկիկ
ու մաքուր է, իսկ քաղաքէն դուրս գետ
ճամբաները լաւ վիճակ մը չունին:

Այստեղ ալ բնիկները Հոնոլուլուի նման
նուագիտութեամբ մեզ ընդունեցին և նուա-
գիտութեամբ ճամբու գրին:

Դեկտեմբեր 24ին, Ուրբաթ օրը առ-
տուն հասանք Օքլէնտ, Նոր Զէլանտա: Ա-
մերիկեան քաղաքի մը տպագրութիւնը
ունեցայ, 350.000 թ Ժոտ բնակիչ ունի,
երկիրը բաւական մշակուած է, առատ առ-
ջարի և ոչխարի հօտեր ունի, սիրուն քա-
ղաք մը: Կլիման մեղմ, արևադարձային,
հարուստ հանքային ջրերով, չրջապատուած
բնութեան գեղեցիկ տեսարաններով: Ծամ-
բորդներէն մէկը ըսաւ ինծի որ այստեղի
ժողովուրդը շատ կը նմանի Լոնտօնի ժո-
ղովուրդին իր ապրելու կերպերով ու սո-
վորութիւններով: Կան քիչ թուով բնիկներ,
որոնք կ'ապրին քաղաքներէ հեռու: Հա-
րիւր տարուան քաղաք է Օքլէնտը, աշ-
խարհի գեղեցիկ նաւահանգիստներէն մին:
Անգլիացիները բաւական պատերազմած են
բնիկներու հետ, մինչև որ վերջնականապէս
հաստատուած են երկրի մէջ: Ամբողջ Նոր
Զէլանտա ունի չուրջ մէկ միլիոն բնակիչ,
որուն մէկ միլիոնը կ'ապրի Օքլէնտի մէջ:
Քաղաքը շատ արագ յառաջ կ'երթայ, և
բնակիչները շատ ուրախ ու երջանիկ են:
Զբոսաշրջիկներու համար տեսարժան վայ-
րեր շատ ունի, անտառախտարածութիւն-
ներով չրջապատուած է քաղաքը: Եղեմ
լերան 644 ոտք բարձրութիւնէն գիտեցիք
քաղաքը, ուրկէ կը պարզուի լաւագոյն
տեսարանը: Օքլէնտը չքեղ ու լաւ ծրա-
գրով կերտուած քաղաք մըն է. շատ զար-
մանալի է որ այս քաղաքին մէջ չկան հայեր:

ՍԻՏՆԻ. — Դեկտեմբեր 27ի առտուն
ժամը 9ին նաւը խորխոս նետեց Սիանի
նաւահանգիստը: Ծամբորդներու գիմառ-
ութեան համար եկած մեծ բազմութեամբ
ժողովուրդը, երբ կ'ամբողջը ձգուեցաւ ե-
զերքին, ներս խուժեց և ահա քանի մը
վայրկեան ետքը արդէն չրջապատուած էի
չուրջ երկոտանեակ մը հայերով. շատե-
րուն աչքերը ուրախութեան արցունքներով
պրիմաւորուած էին, ամէն ինչ այնքան ըն-
տանի ձևով, որ կարծես տարիներով իրենց
հետ եղած ըլլալի. բոլորին հետ ծանօթա-
ցանք ձեռքի սեղմումներով և մաքստան
պաշտօնական ձեւակերպութիւններէն ետք,
եկեղեցական խորհուրդի անդամները մեքե-
նաներով մեզի տարին հոն՝ ուր որոշուած
էր ինծի համար բնակութեան իրր վայր.
քաղաքի կեդրոնական մասին մէջ յարկա-
բաժին մը, մասնաւոր պատրաստուած գրեթէ

տարիէ մը ի վեր, Տէր և Տիկ. Բանիկեաններու կողմէ:

Կէսօրուան ճաշերնիս ըրինք Եկեղեցական Խորհուրդի անդամներուն հետ, Պ. Բանիկեանի տունը, որ Խորհուրդի քարտուղարն է ու շատ յարգուած անձնաւորութիւն մը: Մեյօրունէն, հինգ հարիւր մղոն հեռաւորութենէն, ղիմաւորութեան եկած էին մասնաւոր յանձնախումբի անդամներ, զիմաւորութեամբ Պ. Բարսեղեանի որ տեղւոյն վարչութեան քարտուղարն է:

Ժամը 2.30ին որոշուած էր ղիմաւորել ժողովուրդը բողոքական եկեղեցիի մը մէջ: Դասինք. կարճ արարողութենէ մը վերջ, որուն ընթացքին Բարեշնորհ Տրց Մ. Աւագ Սրկ. Յակոբեանը կարդաց Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքական Տեղապահ Դեր. Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեանի Կոնդակը, հակիրճ ողջունի խօսքս ըրի իրենց: Ապա իջանք եկեղեցւոյ ներքեի սրահը, ուր թէյասեղան պատրաստած էին հայ տիկիներ. բոլորին հետ ծանօթացանք մէկիկ մէկիկ:

Յաջորդ օրուքնէ սկսեալ, Ենեղեան Պատարագի պատրաստութեամբ զբաղեցանք: Երկրորդ օրը իմ այցելութիւնս տուի կարևոր ազգայինի մը, Պր. Արթըր Ակինեանին, Սերաստացի. հոն հաւաքուած էին շուրջ քսան հայեր, իր շքեղ բնակարանի ծաղկազարդ ու աւազանով պարտէզին մէջ: Արևոտ ու գեղեցիկ օր մըն էր, ունեցանք հայկական խոտովածը, բարեկամական ու ազգային տաք մթնոլորտի մը մէջ, փոխադարձ բաժակաճառերով: Պր. Ա. Ակինեան ազնուօրէն խոստացաւ ինծի օգնել իմ գործին մէջ: Լաւ տպաւորութեամբ բաժնուեցանք այդ տաքուկ միջավայրէն, յոյսերով առլի:

Նոր Տարւոյ առթիւ Եկեղեցական Խորհուրդը սարքեց պարահանդէս մը՝ ուր ղիմաւորեցի շուրջ երկու հարիւր հայեր: Պարահանդէսը աննախընթացօրէն յաջող արգիւնք ունեցաւ: Շնորհաւորեցի զիրենք և Դաւիթորնիոյ իրենց եղբայրներուն սրտակից շնորհաւորութիւններն ու բարեներք հաղորդեցի և նոյն սիրով իրենք ևս փոխադարձեցին: Ոգևորութիւնը շատ մեծ է գաղութին մէջ. եկեղեցի մը ունենալու փափաքը ընդհանուրին միակ ու գերազանց փափաքն է:

Եկեղեցական Խորհուրդ. — Սիանիի ափ

մը հայերը, ասկէ գրեթէ երկու տարինք առաջ, իրարու մօտ գալով օր մը, զազափաբը կ'ունենան կազմակերպուելու, եկեղեցի մը ու եկեղեցական մը ունենալու մտածումով, կ'ընտրեն իրենց եկեղեցական Խորհուրդը, տեղական կառավարութեան մօտ հաստատել կուտան իրենց նորընտիր վարչութիւնը: Կը մշակեն նաեւ համացայանազիր-Սահմանադրութիւն մը: Բողոքական եկեղեցիի մը հետ ալ պայմանաւորուելով, Կիրակի յետմիջօրէններուն կ'երթան անոնց եկեղեցին աղօթելու և երգելու հայերէն Պատարագի ինչ ինչ մասերը, աշխատելով մէկ կողմէ որ օր մը ունենան իրենց եկեղեցական պաշտօնեան: Եկեղեցական Խորհուրդը կը բաղկանայ հինգ անդամներէ. — Պր. Մ. Յակոբեան, տեղապետ, Նոր Զուգայեցի, քահանայի զաւակ և ունի Աւագ Սարկաւագի աստիճան, հաւատարապէս հմուտ հայերէն և անգլիերէն լեզուներու ու եկեղեցական արարողութեանց ու կարգ ու սարքերու. հրատարակած է անգլիերէն լեզուով զբօղիներ, Հայ Եկեղեցւոյ և արարողութեանց մասին, անգլիախօս երիտասարդներու համար: Ստեփան Բանիկեան, քարտուղար, յոյժ ազգասէր ու եկեղեցասէր հայ մը, որուն նախանձայոյզ քանքերուն շնորհիւ գրեթէ իրականացած է կազմակերպութիւնը Եկեղեցական Խորհուրդին և եկեղեցականի մը Աւստրալիա գալը: Ինքը երբեմնի բնակիչ Երուսաղէմի, սրտին ամենամօտ հաստատութիւնն է Սրբոց Յակոբեանց վանքը, որուն օգտակար ըլլալու խոր հաւատքով կ'աշխատին ինքը, իր ազնիւ Տիկինը և իր չորս զաւակները — երկու աղջիկ, երկու մանչ: Վահան Հանէսեան, զարձեալ եռանդուն, աշխատող, ազնիւ Եգիպտահայ մը: Կօլօ Էտկար, յայտնի Պարսկահայ ընտանիքի զաւակ, խոստացած էր եկեղեցւոյ շինութեան համար յատկացնել ձրի հող, բայց այդ հողին հեռաւորութեան պատճառաւ, քաղաքի կեդրոնական մասէն և հաղորդակցութեան միջոցներէն, խոստացած է վճարել 350 թղթոսկի կառուցուելիք եկեղեցւոյ հողին ու շինութեան համար: Արմէն Արզար, երիտասարդ Պարսկահայ մը, զանձապահ Խորհուրդի:

Այս բոլորը շատ եռանդուն ու ազգասէր հայորդիներ, որոնք լծուած են եկե-

դեցույ համար հոգ մը դտնելու կեղերնա-
կան շրջանի մը մէջ, որ առաջ կեկեղեցույ
շինութեան սկսելու համար:

Ամենէն երկտասարդ հայ գաղութն է
Աւստրալիոյ հայ գաղութը, վերջին պատե-
րազմէն յետոյ հաւաքուած ասդիէն ան-
դիէն: Կարենոր մէկ մասը Հնդկաստանի ու
Ճապոնի նախկին հայեր են, որոնք քաղա-
քական ու տնտեսական աննպաստ դրու-
թիւններու ստեղծումով տակաւ առ տակաւ
կը գաղթեն դէպի Աւստրալիա: Այս երկրը
յառաջդիմութեան ճամբուն վրայ է, աւելի
ընդարձակ քան Միացեալ Նահանգները,
բայց հազիւ թէ Գ միլիոն բնակիչ ունի:
Հայերը ամենէն պղտրիկ ու ամենէն նոր
գաղութը կը կազմեն: Մեծ թիւով Հրեա-
ներ, Յայներ, Իտալացիներ ու Սլաւացի ե
կիրանացի քրիստոնեաներ կան:

Սիւնի ամերիկեան քաղաքները յիշե-
ցնող վայր մըն է, մէկ ու կէս միլիոնէ ա-
ւելի բնակչութեամբ: Էօս Անճէլըսի նման
ընդարձակ է և արագօրէն կը յառաջանայ:
կիման մեղմ ու արեւադարձային է, բնակ-
չութիւնը ամբողջ ճերմակ, Աւստրալիոյ
ամենէն մեծ քաղաքը և նաւահանգիստը
Նիւ Սաութ Վէյլը նահանգի մէջ: Ունի
ճարտարապետական ու վաճառականական
մեծ կարելիութիւններ: Ամերիկայի ու Եւ-
րոպայի զանազան երկրներէ հետ կապ-
ուած է ծովային ու օդային ճամբաներով:
Բաղմացեղ ու բաղմալեզու այս քաղաքը
մեծ ապագայ կը խոստանայ իր աշխարհա-
գրական դիրքով ու բնական հարստութիւն-
ներով, որ տակաւ առ տակաւ շահագործ-
ուելու վրայ են: Արդէն իսկ ամերիկեան
գրաւազուելը սկսած է հոսիլ դէպի այս
երկրը, անոր բնական հարստութիւնները
շահագործելու համար: Կեանքի մակար-
դակը արագօրէն կը բարձրանայ Ամերի-
կայի հետեւողութեամբ: Կառավարութիւնը
որոշած է այս տարի ընդունիլ Աւստրալիա
կէս միլիոն մարդ: Կրնաք երեւակայել թէ
որքան պիտի աճին երկրին տնտեսականն ու
բնակչութիւնը յառաջիկայ քանի մը տարի-
ներու ընթացքին: Հայերու համար ևս լաւ
առն է մըն է ապաստանի, մանաւանդ երբ
նկատի առնենք Եւրոպայի ու Մերձաւոր Ա-
րեւելքի քաղաքական ու տնտեսական ապ-
առաջ վիճակը:

Աս այժմ հիւրն եմ Բանիկեան աղնիւ
ընտանիքին, որոնք մեծ ու փոքր ամէն
կերպ կ'աշխատին հաճելի ու հանգիստ կեանք
մը տալ ինծի այս երկրին մէջ. ամբողջ
յարկարաժին մը տրամադրած են ինծի,
ուրիշ յարկարաժին մը վերածած ենք ա-

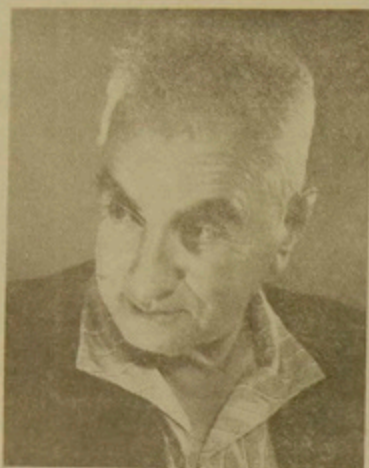
ղծթատան, օտար եկեղեցիները անյարմար
ըլլալով մեր կիրակնօրեայ պաշտամունք-
ներուն: Առաջին հայկական Պատարագը
ունեցանք նոր սարքուած աղծթատան մէջ
Յունուար Գին, Ծննդեան տօնին առթիւ:
Գաղութի հայութեան մեծամասնութիւնը
ներկայ էր, հազորդունեցան գրեթէ բոլոր
ամէն սեռի ու հասակի Պատարագի ընթաց-
քին շատերը արցունքոտ աչքերով կը հե-
տեւէին: Հազորդունեցան մէջ կար մէկը
որ 55 տարիներէ ի վեր ոչ Հայ Եկեղեցի
տեսած, ոչ ալ հազորդուած էր: պատմա-
կան մեր այս Պատարագը շատ օրատու
ու ոգևորիչ էր միանգամայն: Պատարագէն
անմիջապէս յետոյ սկսանք Տօրհնէքի, Ե-
կեղեցական Մորհուրդի անդամներու ընկե-
րակցութեամբ: ութսուն ընտանիքի անուն
և հասցէներ ունինք. ասոնցմէ գատ, շա-
տեր, ալ կան որ տակաւին անձանթ կ'ապ-
րին ու կամաց կամաց երևան կ'ելլեն: Կը
յուսանք որ մօտաւոր ապագային կարելի
կ'ըլլայ սկսիլ շինութեան եկեղեցիի մը,
օրահի մը և երիցատան մը:

Աւստրալիոյ հայ գաղութը մեծնալու
ճամբուն վրայ է: Կուգան ամէն կողմէ,
Եւրոպայի զանազան երկրներէն, Սլաւա-
յէն, Լիբանանէն, Կիպրոսէն, Եգիպտոսէն,
Հնդկաստանէն, Ճապոնէն ու Չինաստանէն:
Գաղութի տնտեսական վիճակը միջակ է.
քանի մը տարիէն երբ ամէն մարդ կամաց
կամաց տեղաւորուի ու իրեն յատուկ սե-
փական գործը ունենայ, աւելի լաւ պիտի
ըլլայ: Եկեղեցին միայն պիտի ըլլայ մեզ
համախմբող վայրը այս երկրի մէջ: Աւստ-
րալիական կառավարական օրէնքով ինչպէս
կը հաւաստեն, ի հնուց անտի կիրակի օրերը
եկեղեցի երթալը պարտաւորիչ եղած է:
Աւստրալիական կուսակցական կազմակեր-
պութիւններէ գատ ուրիշ կուսակցութիւն-
ներ արգելուած են այս երկրին մէջ: Կիրակի
օրերը Սինէմաները զոց են, հանգստի և
տօնի օրերը շատ խոստովեամբ կը պահուին,
բոլոր գործարաններն ու շուկաները զոց
են, ինչպէս նաեւ պաշտօնական տուները:

Մտադրած եմ քանի մը շաբաթէն այ-
ցելիլ նաեւ Մելպուրն ուր կան շուրջ 60-70
հայեր, ինչպէս նաեւ Ատլաիտ, որոնք ան-
համբեր կը սպասեն մեզ, ուր կան նաեւ
մկրտուելիք երիտաներ: Սիւնիէն յետոյ,
Մելպուրնն է Աւստրալիոյ երկրորդ մեծ
քաղաքը:

Սիսելի

ԱՍՈՂԻԿ Ծ. ՎՐԴ.

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

ԵՒ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Յ. Օշականի ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ շաբաթ, շաբաթ ասուար հասարակ, մեր գրականության արդի շրջանը, 1850-ին մինչև Համաշխարհային Բ. Պատերազմի վախճանը, ըստ մեկ դար պարագիծ հսկայական եւ կորոպական աշխատանք մըն է որուն նմանը ցարդ չէ իրագործուած մեր մէջ, վասնզի Համաշխարհային պատերազմի հասկացողութեամբ գրողներու կենսագրումներ չեն:

Մեծանուն բնագասը այս հասարակութեան մէջ կ'երեւի ոչ իբրեւ հարկեմներու հեղինակը, այլ առաւելաբար շինիչ եւ համադրող գրագէտը, մեր նշանաւոր արժեքներ երեւան բերող ու զանոնք սիրելի ընծայող աշխատաւորը. այսպէս է որ Համաշխարհային իւրաքանչիւր հասարակութեան արձանագրութիւնը կ'ըլլայ Արեւմտահայ իմացական ճիգին, «վկայութիւնը» մեր մատուցական շարժումին եւ աւագանը մեր հոգեկան եւ մատուց արժեքներուն, ներկայացուած կեանքով, հմտութեամբ եւ զեղուն մտածումով ու զեղեցիկ լեզուով մը: Յ. Օշականի ոճը Համաշխարհային

ներուն մէջ գտած է իր վերջին կերպարանքը ինքնատիպ եւ անորմելի:

Այս ասուար հասարակութեան մէջ է որ Յ. Օշական մեր արդի գրականութեան սերունդներուն զատկարգումին իսկ մեկնելով է զգրողներու ընդհանուր նկարագիրները, նոյն ձգտումին եւ իրագործումներուն սպասարկուները այսպէս:—

Զարթոնքի Սերունդ
Ռոմանթիկներ
Կրտսե Ռոմանթիկներ
Դեպի Իրապատեցներ
Իրապատեցներ
Արուեստագէտ Սերունդ
Դիւպալիներ

Անմիջական կամ յետ պատերազմեան գրականութիւն, ասոնց մեծ ու փոքր ներկայացուցիչներով:

Այս շաբաթ Ս. Արսուոյ Սրբոյ Յակոբեանց Տպարանը ցարդ ի լոյս ընծայած է չորս հատորներ. առաջինը Զարթոնքի Սերունդ, 1945ին, 370 էջ, հեղինակին ողջուցը:

Ներդրողը, Ռոմանթիկներ, Հ. Վ. Ալիբեան, Մ. Պեթիկարեան, Պ. Դուրեան, 1953ին, 448 էջ:

Ներդրողը, Կրտսե Ռոմանթիկներ, Թ. Թերգեան, Յ. Սեբեան, Մ. Անեմեան, Ռ. Պեթիկարեան, 1955ին, 183 էջ:

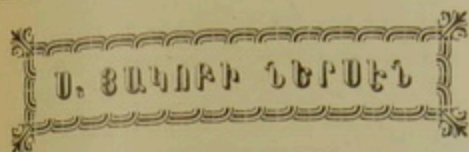
Հինգերորդը, Իրապատեցներ, Ա. Արփիարեան, Լ. Բաւարեան, Գր. Զօհրապ, Տ. Կամսարական, Հրանդ, Ա. Զօհրապեան, Սիպիլ, Հրանդ Ասատուր, 1952ին, 484 էջ:

Անցեղի է զուցէ մեզ յայտարարել, այսուհանդերձ իրողութիւն է որ այն հասարակութեան սպասումին կախում պիտի ունենայ յաջորդներուն հրատարակութիւնը:

Կրտսե Ռոմանթիկներու հասարակութեան հրատարակութիւնը կարելի եղաւ. Կիպրոսի Հայ հասարակութեան օժանդակութեամբ, մեծանուն գրագէտին յոբելեանին առիթով գոյացած զուամբով:

Կիպրոսի գաղութը իր աշին ներդրած շուրքը զիջաւ բերել արժեւորելու համար մեր մեքի մեծ մեակներէն միայն գործը, յանձն առնելով այս զբի հրատարակութիւնը, այս անով օժանդակած ըլլալու համար մեր մեակոյրին:

ԶԱԽԵՆ ՎՐԴ.

ՀԵՌԱԿԻՐՆԵՐ

Երևան, 1 Մարտ 1955

Սենեկապետ

Ն. Վ. Հիսեյն թագավորի

Աման

Նորին Վեհափառութեան նշանախօսութեան բարեբաւսիկ առիթով կը ներկայացնենք մեր Միաբանութեան եւ Հայ նամակների շնորհաւորութիւնները եւ յաջողութեան ու երջանկութեան ջերմ մաղրանքներ:

ՍՈՒՐԷՆ ԵՊՍ. ԲԷՄՄԱՆՆԱՆ

Վասն Պատր. Տեղապահի Ս. Արսուր

Արեւիկ, 2 Մարտ 1955

Նորին Գերաւանդութիւն

Սուրեն եպս. Բեմհանեան

Երևան

Ննորհակալ եմ Ձեր ազնիւ շնորհաւորութիւններուն եւ մաղրանքներուն համար:

ԱՂ - ՀԻՒՍԷՅՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄՄԱՆՆԱՆ

● Դշ. 2 Մարտ. — Սիկիւրն կարգաց Մեծի պապի: Առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վերահաղախի առաջին հանդիսաւոր կարգը:

● Եշ. 3 Մարտ. — Երեկոյեան, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Մեծ պահոց «Եկեացէք» խառն ժամերգութիւնը, որու ընթացքին քաղցեց հանդիսապետ Գեր. Տ. Սուրեն եպս. Բեմհանեան, ընթացքին ունենալով «Եւ եմ հանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք» (Յովհ. ԺԳ. 6): Գեր. Բարեգիւր քաջատրեց հաւատացեալներուն ազգայնաբանութեան կարեւորութիւնն ու պահպանութեան բարեբաւ կարգացութիւնը մեր կեանքին վրայ, մանաւանդ այս օրերուն: Հաստատեց նաեւ այն իրողութիւնը թէ լայն կամ հանգստաւէտ համայնքները զէպի անդունդ կ'առաջնորդեն, մինչ անձեկ հանապարհը կը տանի մեզ երանութեան ու փառքի: Եւ այդ համարն ուղիներն Տէր Յիսուս Քրիստոսն է: Ան ցոյց տուաւ մեզի փրկութեան համարն իբրեւ ազգացոյց անսահման սիրով, վասն զի նա ոչ կամի զմահ մեղաւորին, այլ զղառնալի նորա ի շար հանապարհէն եւ զկեանքէն:

● Աւր. 4 Մարտ. — Վաղուան նախատեսակին ի Ս. Թորոս նախապահեց Գեր. Տ. Նորայր եպս. Պաշարեան:

● Եր. 5 Մարտ. — Ս. Թեոփորոսի զօրավարին: Առաւօտուն ժամերգութիւնն ու Ս. Պատարագը մատուցուեցան ի Ս. Թեոփորոս: Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեան:

— Կէսօրէ ետք շարադասարանի մուտք ի Ս. Յարութիւն, նախապահութեամբ Գեր. Տ. Սուրեն եպս. Բեմհանեան: Կիրակոսից ժամերգութիւնն ու նախատեսակը պաշտուեցան Տաճարի մեր վերահամարան մէջ, նախապահութեամբ Նորին Գերապատուութեան:

● Կիր. 6 Մարտ. — Արամման: Առաւօտուն ժամերգութիւնն ու Ս. Պատարագը մատուցուեցան ի Ս. Յարութիւն, Բ. Դոդղոթայի մեր վերահամարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչիւնեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ երթադարձ մեծահանդէս թափուր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին եւ սպա Պատանաւորացոյն շուրջ, նախապահութեամբ Գեր. Տ. Սուրեն եպս. Բեմհանեան:

● Եշ. 10 Մարտ. — Իրիկուան «Եկեացէք» նախապահեց եւ քաղցեց Գեր. Տ. Նորայր եպս. Պաշարեան, ընթացքին ունենալով «Տէր, լոյս իմ եւ կեանք իմ, ես յամէ՞ք երկեայց» (Սաղմ. ԻԶ. 1), Սաղմոսերգութիւն յիշուր լոյսը սուրբական լոյսը չէր, այլ հոգեւոր լոյսը: Երբ մարդ զօրեղ է այդ լոյսէն, չկրնար հոգեկան զեղեցիկ յատկութիւններ նշմարել այլոց մէջ, ինչպէս կոյր մը ոչինչ կրնայ տեսնել երեւութեան զեղեցիկութիւններէն: Այդ լոյսը կը ներդաշնակէ մեր կեանքը եւ ցոյց կուտայ մեզ փրկութեան համարան: Ով որ կենդանութեան սիրէ այդ լոյսը եւ ունենայ զայն միշտ, այդ լոյսը մահէն ետք ալ պիտի մնայ իր մէջ անբաժան: Իսկ անոնք որ իրենց կենդանութեան կ'անտեսեն զայն, կը մնան միշտ խաւարի մէջ:

● Եր. 12 Մարտ. — Ս. Կիւրղի Երանապիմայ հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւանդատան Ս. Կիրիլի սեղանին վրայ: Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Վարուժան Վրդ. Գապարահեան: Ապա Մայր Տաճարի գաւիթը, Գեր. Տ. Սուրեն եպս. Բեմհանեանի նախապահութեամբ կատարուեցաւ հանդիսաւոր պաշտամունք, երանաշնորհ Տ. Կիրիլի Պատարագը Հօր հոգեւոյն ի հանգիստ, անոր անուան տունին առթիւ:

● Կիր. 13 Մարտ. — Ամառակին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Գեորգ Սրբ. Նազարեան: Քաղցեց Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արարամեան, ընթացքին ունենալով օրուան ծառու Աւետարանէն «Զի եղբայր քո այս մեռեալ էր՝ եւ եկեաց, կուրուեսալ էր՝ եւ գտաւ» (Ղուկ. ԺԵ. 32): Շնչուեց մարդը Աստուծոյ հեռացնող նիւթին կորստաբեր հանգամանքը: Անտառի որդին չկրցաւ խելամախի եւ զարթի գալ, մինչեւ այն րոպէն երբ զերծ մնաց նիւթին կաշկանդիչ զօրութիւնէն: Մենք ալ յուսահատութեան ատեն կ'որոշենք զարթի գալ, Սակայն պէտք է միշտ արթնուն ըլլալ ու աղօթել:

● Եշ. 17 Մարտ. — Իրիկուան «Եկեացէք» կարգին քաղցեց Հոգ. Տ. Պարգե Վրդ. Վրթանէսեան, ընթացքին ունենալով «Զի օրէնքն ի ձեռն Մովսիսի տուան, շնորհք եւ ճշմարտութիւն ի

Տեան Յիսուսի Քրիստոսի եղեն (Յովհ. Ա. 17),
 Հոգ. Հայրապետը ցոյց տուաւ Օրէնքին անհրա-
 ժեշտութիւնը մարդոց համար և աւելցուց որ
 Օրէնքէն առաջ և Օրէնքէն վեր, պէտք է կատա-
 րելութեան ձգտիլ, ունենալով ներքին ճանաչո-
 ւածութիւն: Երբ մարդիկ ճշմարտութեան հետ ըլ-
 լան և ապրին աստուածային շնորհով, այն ատեն
 իրեն Աստուծոյ որդիներ, Անոր թագաւորութեան
 իսկական ժառանգորդները կ'ըլլան, արժանանա-
 լով յաւիտեանական կեանքի երանութեան: Հոգ.
 Հայրը բացատրելէ ետք շնորհքին ներքին արժե-
 քը, յիշեց Յիսուսի պատգամը որ կ'ըսէ «Ես եկի
 զի զկեանս ունիցին, և առաւել ևս ունիցին»:

● Կիր. 20 Մարտ. — Տնտեսի: Փակեալ-խո-
 բանի Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տա-
 հաբին մէջ, Պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն
 Վրդ. Արքանաման:

● Եւ. 24 Մարտ. — Իրիկուան «Եկեղեցի»ի
 կարգին քարոզիչն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ.
 Արքանաման, «Եմաստութիւն Հօր Յիսուս...»
 ընթարանով: Հոգ. քարոզիչը ցոյց տուաւ քարին
 խորհելու, խոսելու և զործելու միջոցներն ու
 առաւելութիւնները:

● Եր. 26 Մարտ. — Վաղուան Դատաւորաց
 Կիրակիի առթիւ, կէսօրէ ետք, Ամեն. Տեղապահ
 Ս. Հօր զխաւարութեամբ կատարուեցաւ «Հրա-
 շտապութիւն հանդիսաւոր մօտք ի Ս. Յարութիւն»,
 Կիրակուտքն ու վաղուան նախատեսակը պաշ-
 տուեցան Կիւտ իւսիքի այրին կից՝ Ս. Լուսաւորիչ
 եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Նորին Ամե-
 նապատուութեան:

● Կիր. 27 Մարտ. — Դասաւորի: Առաւոտ-
 եան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Լուսա-
 ւորիչ, Կարճ դարակէ մը ետք, Ամեն. Տեղապահ
 Ս. Հայրը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատա-
 րագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ և նախա-
 դանց Ս. Գերեզմանին և Պատանաւորաց շուրջ
 կատարուած երրորդած մեծանդան թափօրին:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Դի. 2 Մարտ. — Կէսօրէ առաջ, Ն. Վին.
 Հիւսէյն Թագաւորի նշանախօսութեան առթիւ,
 Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմանեան, Հոգ. Տ. Հայ-
 կազուն Վրդ. Արքանաման և Տիար Կ. Հինդեանի,
 շնորհաւորութեան զանգի վանք. Մութասարըֆին:

● Կիր. 6 Մարտ. — Երեկոյեան, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հայրը, որ 16 փետր. Ներկայտու մեկ-
 նած էր, վերադարձաւ Ս. Աթոռ, Գեր. Արքանաման
 Ս. Երուսաղէմի Տնօրինական Արքայապետին տա-
 րաւ մեր տիրելի ժողովուրդին հոգեւոր միաբա-
 րութիւն. քարոզեց այնտեղ. Մեծ Պահքի խոր-
 հուրին շուրջ, իր խօսքին սովորական չեղմու-
 թեամբ:

● Բշ. 7 Մարտ. — Առաւոտուն, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հօր այցելեց տեղւոյն Օսմանեան

գրամատան Նոր Տնօրէն Mr. G. S. Pictou.

● Եւ. 10 Մարտ. — Երեկոյեան, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ.
 Հայրիկ Վրդ. Աւանեսեանի և Տիար Կ. Հինդեանի,
 ներկայ գտնուեցաւ Թրքական Հիւպատոսարանի
 մէջ տրուած Cocktail partyին:

● Բշ. 14 Մարտ. — Առաւոտուն, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հօր այցելեց քաղաքի Սէուտական
 Արարիոյ Նորընտիր Հիւպատոսը:

● Գշ. 15 Մարտ. — Առաւոտուն, Ֆրանսայի
 Կրթական Նախարարութեան Abbé Jules Leroy
 այցելեց Պատրիարքարան և ընդունուեցաւ Գեր.
 Տ. Սուրէն Եպս. Քէմանեանի կողմէ: Յաջորդ
 օրերուն այցելեց Ս. Աթոռոյ Զեռագրատունը,
 ուսումնասիրելով հայկական մանրանկարները:

● Գշ. 16 Մարտ. — Առաւոտուն, Ս. Տեղեաց
 Նորընտիր Գայմազամ Տիար Խոյրաշիմ Թաքմաշ
 այցելեց Պատրիարքարան, իրեն կ'ընկերանար
 Ս. Տեղեաց Ստիկանապետ Սատըղ Էփ. Կալիֆ:

● Եւ. 17 Մարտ. — Երեկոյեան, Ն. Ս. Հոս-
 մայ Գիոս Ժի. Պապին գահակալութեան 16րդ տա-
 րեկարձին առթիւ, տեղւոյն Պապական Նախար.
 Կին կողմէ սարքուած ընդունուեցան ներկայ
 գտնուեցաւ Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմանեան,
 ընկերակցութեամբ Տիար Կարպիս Հինդեանի:

— Նոյն ատեն, տեղւոյն Y. M. C. A. ի սրա-
 հին մէջ, Փարիզեան զաշնակահար Gilles Guilbert
 կողմէ, Ֆրանսական Հիւպատոսարանի հովանա-
 ւորութեան ներքեւ սարքուած զաշնակի նուա-
 ղահանդէսին ներկայ եղաւ Բար. Յովսէփ Սրկ.
 Մամուր:

● Ուր. 18 Մարտ. — Առաւոտուն, Պաղես-
 տինի ինամատար Կառավարութեան նախկին Ա.
 լագ Քարտուղար Sir Harry Luke այցելեց Մայր
 Տաճար և Պատրիարքարան, ուր ընդունուեցաւ
 Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմանեանի կողմէ:

● Եր. 19 Մարտ. — Առաւոտուն, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ.
 Հայրիկ Վրդ. Աւանեսեանի և Տիար Կ. Հինդեանի,
 փոխ-այցելութիւն տուաւ Սէուտական Արարիոյ
 Նորընտիր Հիւպատոսին և Ս. Տեղեաց Նորընտիր
 Գայմազամին:

— Կէսօրէ ետք, տեղւոյն Centre Culturel
 կողմէ, St. Anneի սրահին մէջ, Ֆրանսական զեռ-
 պան R. P. Tournay O. P. Նախագահութեան
 ներքեւ տրուած Ֆրանսերէն Սաղմունքու մեկ-
 նութեան և վերձանուամի դասախօսութեան ներ-
 կայ գտնուեցաւ Բար. Յովսէփ Սրկ. Մամուր:

● Եւ. 24 Մարտ. — Կէսօրէ ետք, Ամեն. Տե-
 ղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ.
 Հայրիկ Վրդ. Աւանեսեանի և Տիար Կ. Հինդեանի,
 ներկայ գտնուեցաւ American Colonyի մէջ, Order
 of St. Johnի կողմէ, ի պատիւ իրենց նախագահ
 Sir Stewartի և Lady Duke-Elderի տրուած թէյա-
 սեղանին:

المدير والمحرر المسؤول - الآب هايكازون أبراهيان

العدد ٣

نصدها - بطريكية الارمن الارثوذكس

تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

مارس ١٩٥٥

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
 Editor - Father Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
 Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

«ԱՌՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ: Վեր. Տիգրան Անդրեասեան: Նուէր Քրիստ. Ջանիցէն: Պէյրութ, 1954:
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՏՈՀՄԻ ԵՒ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ:
Յովսէփ Թադէոսեան (նուիրատու): Վիեննա, 1953:

AN OUTLINE OF AMERICAN LITERATURE (In Arabic). Presented by U. S. A. News
ONLY THE VALIANT. Charles Marquis Warren. Presented by Carmen Kludjian. [Review.
Ն. ԵՈՐՔԻ Հ. Բ. Ը. Մ. Ի Կեդր. Վարչ. Ժողովը կը նուիրէ 98 կտոր ծայնագրուած երգեր:
ԵՐԳԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԱՅՆԱՊԵՆԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ Բ. Տպ.: Վանլեան եղբարք (նուիրատու):
ԲԱՆԱՍԵՂԵԱԿԱՆ ԵՒ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ: Ն. Նշտունի (նուիրատու):

Պ. Կէորգեան կը նուիրէ իր երեք գիրքերը. —

ա) ՍՏՈՐԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ԶԳԱՅՈՒՄԸ ՏՂՈՅ ՄԷՋ:

բ) FROEBEL DEVANT LA PEDAGOGIE SCIENTIFIQUE.

գ) DE L'EFFICACITE DE L'EXEMPLE.

PETITE HISTOIRE DE L'ARMENIE ET DE SES HOMMES CELEBRES. A. Atanassian
ԱՆՏԵՐԻՆ ՏԷՐԸ (Տրամ 4 Արար) Յարութ. Վրդ. Մուշեան (նուիրատու): [don de lui.
ՅՈՒՇԱՐԶԱՆ: Յարութիւն Վրդ. Մուշեան (նուիրատու):

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ - Միջին դարն իմացք: Ա. Ե. Բ. Տարի: Հ. Ամիրեան (նւրտ.):
Աւետիս Գ. Մեսումենց կը նուիրէ իր երաժշտական կտորներէն. —

ա) ՀԱՐՄԵՍ ՊԵՆԱԿԻՏԵՐ - Փոքրիկ երգարան:

բ) ԵՐԵՐ ՄԵՆԵՐԳ - Դաշնակի ընկերակցութեամբ:

գ) ՆԱՐՕՏ - Դաշնակի ընկերակցութեամբ:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ: Լեւոն Բզնունի (նուիրատու):

ՆԱՅԻՐԵԱՆ ԵՐԳԵՐ: Համբարձում Պէրպէրեան (նուիրատու):

EXPERIENCES SUR L'HEMOSTASES BIOLOGIQUES EN NEUROCHIRURGIE ET IN-
VESTIGATION DU PROBLEME D'ANTIGENICITE DE LA THROMBINE. Don de
ՄԵՆՏՈՐ ԵՐԿՍԵՆ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՆ: Յ. Ս. Նաշալեան (նւրտ.): [Dr. S. Gueukdjian.
ԱՆՀԱՅՐԵՆԻՔ ՅԵՂԻՆ ԵՐԳԸ: Արմենակի (նուիրատու):

ԱՅՍՊԵՍ ՍՊԱՆՆԵՑԻՆԻՔ: Արամ Երկանեանի յուշերէն: Նուէր Եղուարդ Պողպատեանէ:
ՀԱՅԸ ԵՒ ԻՐ ՔԻԹԸ - Երգիծական երկերի ժողովածու: Վիհակ Խորխոռունի (նւրտ.):
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԱՅՆԱՊԵՆԱԿՆԵՐՈՒ ԵՐԳԱՐԱՆ: Գ. Տպ.: Հրատ. Եւ Նուէր ձանօ վաճառատան:
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԹԻԻԵՐ - մանկապարտէզի կարգերու համար: Օննիկ Թոփուզեան (նւրտ.):

HISTORY OF THE ARMENIAN CULTURE AND LITERATURE (In Arabic). Doct. K. L.
Astandjian (presented by him).

DIE GRUNDLAGEN DES ARMENISCHEN KIRCHENRECHTS. Dr. A. Nazarian (donor).
ՏԱՐԸՀԻՆԿԱՍԵԱԿ ԿԻՐԱԿ. ԴՊՐՈՑԻ ՍԲ. ՄԵՍՐՈՊ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ - Բէյսին,
Ուխտեանի: Թորոս Մատաղեան (նուիրատու):

ՃԱՌ ՊՐՏԻԱՅԻ 1907 ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ: Նուէր Տիկին Վ. Մինասեանէ:

ԲԱՆԱՍԵՂԵՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ: Անտանաս Վենցլովա: Նուէր ըստ նախորդին:

THE BAKHTIARIS. Vartan Melkonian (presented by him).

ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ: Յովհաննէս Պողոսեան (նուիրատու):

ԱՄԲՈՒՆԵՐԸ ԽԵԼԱԳՐՈՒԱԾ ԵՆ (Պոէմ): Եղիշէ Չարենց: Նուէր Գ. Աղաբեանէ:

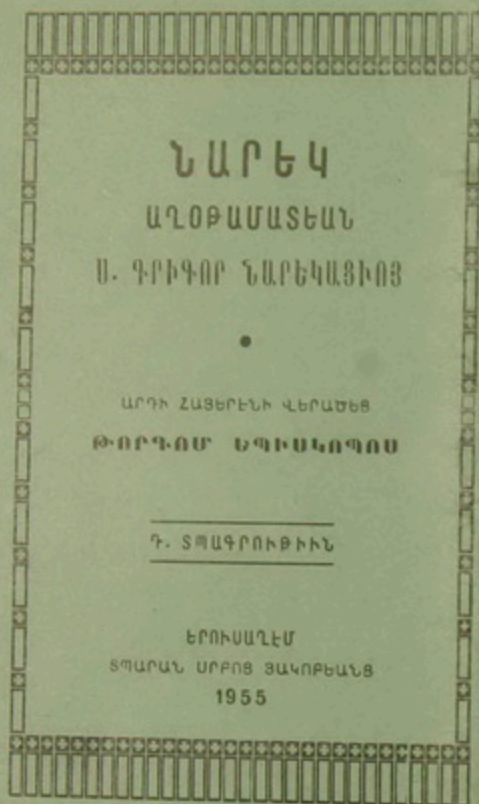
ԱՂՈՔԻ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: Բիզանդ. Եղիայեան: Հրատ. Եւ Նուէր Հայց. Եկղ. Կիրակ.
ՀՈՎԻ ԱԶՈՆ: Կ. Սիտալ: Նուէր «Լրաբեր»էն: [Դպրոցներէն:

ՊԱՅՐԱՐ - Օրաթերթ: 1933 Եւ 1935 տարիներու հաւաքածոները, կազմուած: Նուէր
Ռուբէն Իկիտպաշեանէ:

Ամերիկայէն Իկ. Միշկիւնազ Յովնանեան կը նուիրէ 14 Անգլիերէն գիրքեր:

ԱՐԶԱԿ ԷԶԵՐ, ՆԱՄԱԿՆԵՐ, ՔԵՐԹՈՒԱՆՆԵՐ: Եղիա Տէմիրճիպաշեան: Հրատ. Եւ Նուէր
Հայ Կրագէտներու Բարեկամներէն:

(Շարունակելի)

ԺԱՄԱԳԻՐԳ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՐԱՐԵԱԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՋԱՅՆ ՄԵՐՈՑ

ՍԱՀԱԿԱՅ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊԱՅ

ԵՒ ԵՐԱՆԵԼԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ ՄԵՐՈՑ

ԳԻՒՏՈՅ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԳԱԿՈՒՆԻՈՅ
ԵՒ ՍՐԲՈՅՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅՆ

Ե. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՏՍ ՏԵՍԱՆ

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵԻՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԿՐՏՍԵՐ ԹՈՄԱՆԹԻՐՆԵՐ

Թ. ԹԵՐԶԵԱՆ — Յ. ՍԵԹԵԱՆ — Մ. ԱՃԵՍԵԱՆ — Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Էջ՝ 186

Գիճ՝ 10 ՇԻԼԻՃ

Յ. ԳՕՇ

ԿՐԱԿԷ ՇԱՊԻԿԻ ՄԷՋ

(Պատմագիտություն)

Էջ՝ 156

Գիճ՝ 7 ՇԻԼԻՃ